

Як громади управляють лісами

Досвід
громадського лісогосподарювання
у різних країнах світу

Як громади управляють лісами

Досвід громадського
лісогосподарювання
у різних країнах світу

УДК 630.68
ББК 65.34
Я44

Видання здійснене за фінансової підтримки Швейцарської Конфедерації в рамках Швейцарсько-українського проекту розвитку лісового господарства в Закарпатті FORZA

Зміст цієї публікації може не відповідати офіційній точці зору донора

Дана публікація може бути перевидана повністю або частково у будь-якій формі з освітньою або іншою неприбутковою метою, без спеціальної згоди власників авторського права, однак із посиланням на джерело. FORZA та Intercooperation будуть вдячні за надання їм копій публікацій, що використовують дане видання як джерело інформації

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Швейцарська Конфедерація

Як громади управляють лісами

Досвід громадського лісогосподарювання у різних країнах світу

Дана публікація висвітлює законодавство, організаційно-правові форми, екологічні, економічні та соціальні аспекти, а також практичні приклади громадського лісогосподарювання у 8 країнах Європи та Азії.

Для студентів, лісівників-практиків, широкого кола громадськості.

ISBN 978-966-1633-20-8 (укр.)
ISBN 978-966-1633-21-5 (англ.)

Видавництво:
ТОВ «Галицька видавнича спілка»
вул. Тугана-Барановського, 24,
м. Львів, 79005

© Швейцарсько-український проект розвитку лісового господарства в Закарпатті FORZA, 2010
© Швейцарський фонд розвитку та міжнародної співпраці Intercooperation, 2010

Подяка

Створення цієї публікації – результат зусиль багатьох людей, які, поза своєю основною роботою, вклали час і знання в написання практичних прикладів з громадського лісогосподарювання в різних країнах світу, представлених у публікації. Ми надзвичайно вдячні всім авторам за те, що вони з готовністю взяли на себе і виконали це завдання, а також за терплячі відповіді на наші запити щодо додаткової інформації, включаючи фотографії до статей.

Ми також вдячні людям, які суттєво допомогли при підготовці даної публікації: Анні Лоуренс – за поради на початковому етапі підготовки прикладу Шотландії та Ріку Ворреллу за детальні коментарі до нього; Вассілу Стіпцову – за допомогу при підготовці статті про Болгарію; Юрію Дербалю – за цінні поради і детальну інформацію, а Віктору Корнієнко – за важливі коментарі до прикладу України. Хоча ми і не включили до публікації приклад Канади, ми вдячні Сьюзан Малкі за її допомогу і відповіді на наші запити про громадське лісогосподарювання в Британській Колумбії.

Ми високо цінуємо допомогу Каролін Шлауфер, її незмінний ентузіазм щодо цієї публікації, незважаючи на тривалість її підготовки. На завершення, ми висловлюємо особливу подяку Джейн Картер за те, що вона була рушійною силою в підготовці публікації від самого початку, впродовж координації з авторами і до завершальної верстки.

Оскільки ця публікація видана двома мовами, ми дуже сподіваємося, що україномовні та англійськомовні читачі будуть так само вдячні, як і ми, усім, хто працював над виданням.

Ця публікація видана за фінансової допомоги Швейцарської Конфедерації, наданої в рамках Швейцарсько-українського проекту розвитку лісового господарства в Закарпатті FORZA, за що ми висловлюємо щирі подяки. Зміст публікації, незважаючи на це, може не співпадати з точкою зору донора. Як координатори, ми беремо на себе повну відповідальність за будь-які помилки, які можуть мати місце в публікації.

Команда проекту FORZA

Зміст

6

Вступ

10

Бутан:
громадське лісогосподарювання
як національний рух

15

Болгарія:
нові можливості
для місцевого
самоврядування

19

Киргизстан:
люди обирають
оренду лісів

24

Непал:
громадське
лісогосподарювання
приносить користь бідним

30

Шотландія:
власність на ліс
дає поштовх
до розвитку
місцевим громадам

36

Словаччина:
повернення лісів
попереднім власникам

41

Швейцарія:
довготривала історія
громадських лісів

46

В'єтнам:
стала лісозаготівля
приносить кошти
громадам

51

Висновки:
яке майбутнє
громадського
лісогосподарювання
в Україні?

60

Список
використаної
літератури

62

Про авторів

Ідея цієї публікації виникла з розуміння того, що на сьогодні є дуже мало друкованих видань українською мовою про громадське лісогосподарювання, в той час як у країні зростає зацікавленість цим питанням і виникає потреба в інформації щодо досвіду інших країн. Ця публікація – перша спроба донести до українського читача приклади громадського лісогосподарювання у світі.

Чим ми керувалися, підбираючи приклади до цієї публікації? Представлені країни вибрані на основі нашого професійного досвіду та з урахуванням певних характеристик лісів. Зокрема, у більшості включених до публікації країн ліси належать до помірної зони і часто розташовані на стрімких схилах. Крім цього, ми спеціально включили приклади як розвинутих європейських країн (Швейцарія, Шотландія), так і пост-соціалістичних країн (Словаччина, Болгарія, Киргизстан та В'єтнам).

Багато прикладів пов'язані з міжнародною технічною допомогою Швейцарської Конфедерації. При виборі країн ми не ставили за мету повністю висвітлити світовий досвід громадського лісогосподарювання; втім, представлена інформація дає достатнє уявлення про нього.

Сподіваємося, приклади будуть цікавими для широкої української аудиторії: професійних лісівників і садівців галузі, голів сільських рад та громадських активістів, науковців та студентів.

Що таке «громадське лісогосподарювання»?

На сьогоднішній день ми можемо

говорити про два базові підходи у веденні лісового господарства, які мають певні суттєві відмінності:

- професійне лісогосподарювання, яке зазвичай здійснюється найнятими державою спеціалістами для виконання функцій контролю та управління лісовими ресурсами;
- місцеві (автохтонні) підходи лісогосподарювання, розроблені на місцевому рівні громадами, що живуть в лісі або поблизу нього, і які суттєво відрізняються технічним та соціальним рівнями розвинутості.

Професійні лісівники у світі не завжди визнають місцеві підходи до ведення лісового господарства. Більше того, упродовж багатьох років серед них побутує думка, що місцеве населення, яке живе поблизу лісів, нищить ресурс та зумовлює його деградацію через заготівлю лісу або розчистку лісових земель для ведення особистого селянського господарства.

Лісові площі у світі скорочуються, тож причини цього скорочення стали предметом масштабних обговорень і аналізу як серед науковців, так і серед практиків.

Одним із висновків цього аналізу є такий: з багатьох учасників, залучених до використання лісових ресурсів, найчастіше більше за всіх втрачає місцеве населення. Якщо воно щось і отримує, то це, як правило, найменша частка вигод. Крім цього, місцеві жителі, чий добробут, а в деяких випадках і самовизначення, залежать від лісу, мають особливий інтерес до його збереження.

Протягом останніх десятиліть місцеве населення у світі стало краще організованим і більш згуртованим у відстоюванні своїх прав на прий-

няття рішень щодо лісів, від яких воно залежить. Цьому сприяють також прийняті міжнародні угоди та конвенції¹.

У той самий час змінюється ставлення лісівників до участі місцевого населення у лісовому господарстві – на сьогодні лісівники визнають, принаймні на міжнародному рівні, право місцевого і корінного населення на участь у прийнятті рішень щодо лісового господарства в лісах, які впливають на його добробут.

Хоча багато країн практикують громадське лісогосподарювання вже понад століття (Швейцарія є одним із прикладів цього), широкого розповсюдження воно набуло тільки в останні 40 років.

Таким чином, громадське лісогосподарювання може бути визначене як підхід, згідно з яким активно реалізується право місцевого населення на участь у прийнятті рішень з питань лісового господарства та на отримання вигод (фінансових та в натуральній формі) від результатів такого господарювання.

Із часом дебати міжнародної спільноти навколо питань права прийняття рішень перейшли до теми власності на ліси, оскільки система державної власності на ліси і управління ними не є ідеальною. Хоча більшість лісів у світі (близько 75%) все ще перебувають у державній власності, існує світова тенденція щодо передачі місцевим громадам прав користування або прав власності на ліси.

Особливо це характерно для країн Латинської Америки, де, за даними 2008 року, близько чверті усієї лісової площі є власністю громад та корінних народів. У Східній Європі, починаючи з 1991 року, також відбулися суттєві зміни – права власності на ліси поступово повертаються громадам та приватним особам, які володіли цими землями до соціалістичного періоду. Досвід Болгарії та Словаччини, висвітлений у цій публікації, є прикладом країн, які запровадили такий процес реституції лісів.

Форми організації громадського лісогосподарювання

Приклад Шотландії² показує останню світову тенденцію щодо передачі громадам повного права власності на ліси, якими вони управляють.

Крім цього, є багато інших форм, що забезпечують участь місцевого населення у веденні лісового господарства. Досить поширеною є практика передачі місцевій громаді державних лісів в управління (громада отримує вигоди від використання ресурсу), при цьому ліси залишаються у державній власності. У такому випадку держава залишає за собою право періодично переглядати угоди про передачу лісів і припиняти їхню дію, якщо умови угод не виконуються. Така форма громадського лісогосподарювання нині застосовується в Бутані, Непалі та В'єтнамі (дивіться приклади цих країн).

Іншим прикладом є співпраця громад та державних організацій (лісових адміністрацій або подібних установ) у процесі прийняття рішень та розподілу вигод – система, яка широко застосовується в Індії як спільне ведення лісового господарства.

У деяких країнах місцеве населення залучається до ведення лісового господарства шляхом передачі ділянок державного лісу в оренду приватним особам, домогосподарствам та групам домогосподарств. Щоб така співпраця стала привабливою для потенційних орендарів, оренда має охоплювати значний період часу і чітко передбачати право на заготівлю деревини. У даній публікації ця форма відображена на прикладі Киргизстану; хоча в Непалі, Шотландії та В'єтнамі також є випадки передачі лісових ділянок в оренду приватним особам або групі осіб з місцевої громади.

Форма організації громадського лісогосподарювання зазвичай відображає як історичний досвід, так і

¹ Наприклад, Декларація ООН про права корінних народів (2007) та Конвенція з біологічного різноманіття (1992). Участь населення також передбачена в Рамковій конвенції про збереження та сталий розвиток Карпат (2003) та Принципах і критеріях лісової сертифікації Лісової Опікунської Ради (1998).

² У даному випадку нещодавня передача громадам прав власності на ліси держави відрізняється від довготривалого процесу становлення прав громадської власності на ліси, описаного в прикладі Швейцарії.

останні політичні зміни в країні, що добре видно з прикладів Болгарії, Киргизстану, В'єтнаму, Шотландії та Словаччини.

Можна зробити висновок, що не існує «єдиної моделі, яка підходить всім» – механізм громадського лісогосподарювання повинен відповідати місцевому контексту.

В умовах глобалізації такі питання, як: хто є власником лісів, хто може вести лісове господарство на засадах сталості, хто повинен отримувати вигоди як плату за стале лісогосподарювання, – залишаються ключовими питаннями міжнародного інтересу. Саме тому юридичні положення щодо громадського лісогосподарювання в різних країнах світу повинні бути ретельно переглянуті.

Що таке «грумада»?

Визначення поняття «грумада» в контексті громадського лісогосподарювання може бути різним залежно від історії, передумов та місцевих особливостей кожної окремої країни. Навіть у межах однієї країни можуть існувати різні форми громадського лісогосподарювання, і в кожній з них поняття «грумада» має своє значення.

Отже, в даній публікації та загалом «грумада» може бути визначена, як:

- група людей, які проживають в одній місцевості (але не обов'язково в одному населеному пункті) і користуються однією лісовою ділянкою (Непал, Бутан);
- територіально-адміністративна одиниця (сільська, селищна чи міська рада), яка управляє лісом та/або має право власності на нього (В'єтнам, Швейцарія, Шотландія, Словаччина, Болгарія, Україна);
- Група людей, які мають інтерес у певній лісовій ділянці (Шотландія, Киргизстан);
- Група домогосподарств з успадкованим правом власності на лісові площі (Швейцарія);
- Окремі члени грумади – приват-

ні особи (Киргизстан, деякі випадки у Болгарії, Словаччині та В'єтнамі).

Перші спроби залучити місцеве населення до ведення лісового господарства часто були невдалими через труднощі з визначенням, хто належить до «грумади», та усвідомленням її неоднорідності.

Обидві складові є надзвичайно важливими не тільки в контексті забезпечення соціальної рівності, але й для запровадження практичного і сталого підходу громадського лісогосподарювання. Наприклад, у Непалі перші спроби громадського лісогосподарювання передбачали передачу лісів сільській адміністрації без вилучення. Проте межі лісів не співпадали з межами сільської адміністрації, і один ліс міг використовуватися людьми, які належали до різних грумад, що призводило до конфлікту інтересів. Одночасно проблема полягала в тому, що сільська адміністрація була заполітизована і не репрезентувала грумаду. Щоб вийти з такої ситуації, необхідно було спочатку визначити межі лісової ділянки, яка з ініціативи членів грумади передавалася в громадське лісогосподарювання, а потім – всіх її користувачів. Згодом всі домогосподарства – користувачі лісу ставали членами юридично визнаної групи користувачів громадського лісу. Така система застосовується і в Бутані.

У соціально орієнтованих підходах лісового господарства у В'єтнамі, Швейцарії та Шотландії «грумада» визначалась як місцева адміністративна одиниця. Іншою можливістю визначення грумади, як показує приклад Шотландії, є об'єднання певної кількості зацікавлених осіб в групу, яка приймає рішення спільно вести лісове господарство. В окремих випадках громадського лісогосподарювання у Швейцарії «грумада» формується з особливої групи домогосподарств, які мають спадкове право власності, тобто з людей, чії предки жили на цій території і від яких вони успадкували право власності на ліс.

Ще однією можливістю громадського лісогосподарювання є залучення членів громади не як групи, а на індивідуальній основі. Саме у такому вигляді концепція «громадського лісогосподарювання» (у формі довгострокової оренди) набула популярності в Киргизстані, застосовувалася у деяких випадках реституції лісів у Болгарії, Словаччині, а також у В'єтнамі (у формі сертифікатів на користування землею).

Механізм передачі повноважень місцевому населенню, безумовно, повинен ґрунтуватися на відповідній законодавчій та нормативно-правовій базі. Зазвичай створення законодавства включає період апробації (тестування) підходів і цілу серію змін до правових актів – Непал, Киргизстан та В'єтнам є прикладами таких перетворень.

Усі громади складаються з окремих осіб: жінок, чоловіків та дітей, які живуть в різних домогосподарствах і по-різному організують власне життя. У деяких громадах спостерігається значна подібність між домогосподарствами, але частіше вони суттєво відрізняються у соціальному і фінансовому вимірах, можливостях покращення добробуту, інтересі та залежності від лісового ресурсу. У деяких країнах існує серйозна соціальна дискримінація між етнічними групами, освіченими й неосвіченими особами, чоловіками та жінками тощо, у тому числі по відношенню до лісового ресурсу (така дискримінація є протиправною, та, на жаль, на практиці вона існує).

Тому вкрай важливо, щоб у кожній ініціативі громадського лісогосподарювання спочатку було визначено, з кого ж складається громада, який тип ресурсу і ким використовується, хто приймає рішення, а хто відсторонений від цього процесу. Таку оцінку можна провести за допомогою аналізу зацікавлених сторін або подібних йому заходів, однак це вимагає певного часу.

Не менш важливо обговорити з членами громади питання представниц-

тва та рівності. Зазвичай потрібно активно діяти для того, щоб не просто залучити всіх осіб і домогосподарства до лісогосподарювання, а й забезпечити справедливий розподіл вигод від нього. Слід зазначити, що справедливий розподіл вигод передбачає визначення найбільш вразливих членів громади або тих, хто перебуває в найскрутнішому становищі, і створення для них особливих умов, як це робиться в Непалі. Подібна логіка застосовується державою і в Україні для забезпечення окремих домогосподарств (багатодітних сімей, ветеранів війни, інвалідів тощо) пільговими дровами. Різниця з Непалом полягає в тому, що там не держава, а сама група користувачів громадського лісу самостійно вирішує, хто саме із членів громади повинен отримувати таку допомогу.

Приклади країн

Використані у даній публікації приклади громадського лісогосподарювання в різних країнах світу надають читачеві інформацію щодо історичного контексту лісового господарства, причин запровадження громадського лісогосподарювання, вдосконалення законодавства та застосування його на практиці. Крім цього, у кожному прикладі висвітлено вплив громадського лісогосподарювання на ліси та людей з екологічної, економічної та соціальної точок зору. Додаткова література (переважно англійською мовою) зазначена в списку використаної літератури наприкінці публікації.

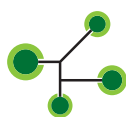
Очікується, що ці приклади стимулюватимуть подальше обговорення навколо безперечного потенціалу громадського лісогосподарювання та механізмів його застосування в Україні.

Бутан: громадське лісогосподарювання як національний рух

К. Дж. Темфел та Каспар Шмідт

Правовий статус лісів

У Бутані усі ліси, за винятком культивованих земель, були націоналізовані у 1969 році, під час затвердження Лісового акта, та задекларовані як Урядовий резервний ліс.

Перший національний лісовий норматив 1974 року визначив як довгострокову мету «утримання щонайменше 60% загальної земельної площі під лісовим покривом на усі прийдешні часи», що згодом було включено до Конституції.

Акт про збереження лісів та природи від 1995 року визнав традиційні та культурні права місцевого населення на доступ та використання лісових ресурсів Бутану.

Згідно з цим актом також запроваджено юридичні положення щодо приватного лісогосподарювання та комунальних лісів.

Основні показники

- **Площа державних лісів:** 2 471 815 га
 - **Площа, вкрита лісом:** 72,7% загальної площі
 - **Частка лісів у громадському управлінні:** 21 024 га
 - **Частка загальної лісової площі у громадському управлінні:** 0,85% (зростає)
 - **Кількість осіб, що беруть участь в громадському лісогосподарюванні:** приблизно 8 650 домогосподарств, які є членами 173 Лісогосподарських груп громад (липень 2009 р.)
- **Головні типи лісів (із переважаючими породами):**
- субтропічні та теплі широколистяні (*Shorea robusta*, *Dalbergia sissoo*, *Tectona grandis*, *Duabanga grandiflora*, *Gmelina arborea*, *Castanopsis indica*, *Engelhardia spicata*);
- прохолодні широколистяні (*Quercus* spp., *Terminalia* spp., *Albizia* spp., *Michelia* spp.);
- змішані хвойні (*Pinus wallichiana*, *Abies densa*, *Picea spinulosa*, *Larix griffithiana*, *Tsuga dumosa*).

Правові категорії лісу в Бутані

Урядовий резервний ліс включає усі ліси, на які не зареєстровано документів про право власності фізичних осіб.

Громадський ліс – це лісові площі, що належать уряду, на які громадам, організованим в Лісогосподар-

ські групи громад, надаються права управління та використання згідно із господарським планом.

Приватний ліс – це ліс на приватній землі, на який є документ про право власності.

Методи участі громад

За останнє десятиліття в Бутані відбулася зміна пріоритетів в управлінні лісами: від захисту лісів до рівноваги між збереженням лісу і сталим господарюванням у ньому. У зв'язку з цими змінами ведення лісового господарства стало менш централізованим та більш орієнтованим на потреби людей і зменшення рівня бідності.

Перші громадські ліси в Бутані були засновані через кілька років після їхнього юридичного визнання у 1995 році. Оскільки з 2007 року кількість нових громадських лісів швидко збільшувалася, громадське лісогос-

подарювання стало важливою частиною життя людей та національної лісової політики. У липні 2009 року вже було 173 громадських ліси, затверджені Департаментом лісового господарства та передані Лісогосподарським групам громади.

Зараз триває перегляд «Правил щодо збереження лісу та природи» від 2006 року, спрямований на їхнє вдосконалення в частині зменшення рівня бідності та соціально-економічного розвитку з допомогою нових лісогосподарських підходів. Мета такого вдосконалення – лібералізація та спрощення правил гро-

мадського лісогосподарювання для покращення добробуту громад.

Будь-яка зацікавлена громада може подати заяву до Департаменту лісового господарства на реєстрацію громадського лісу. Лісогосподарська група громади зазвичай включає всі місцеві домогосподарства.

Члени громади визначають правила, що скеровують діяльність їхньої групи, та обирають виконавчий комітет. Ці правила включені до господарського плану громадського лісу як підзаконні акти. Члени групи погоджують цілі свого лісогосподарювання, розробляють господарський план, що враховує місцеві екологічні умови, продуктивність лісу, потребу громади в лісовій продукції, наявність продукції та екосистемних послуг, що надає ліс. Господарський план включає річні обмеження на лісозаготівлю та положення про сталу заготівлю недеревної лісової продукції.

Увесь процес створення Лісогосподарської групи громади та планування лісового господарства спрямовується та підтримується місцевими фахівцями. Кінцева версія господарського плану, що включає рекомендації місцевого уряду та адміністрації округу, та технічний огляд, здійснений територіальною лісовою службою, подається на затвердження Департаменту лісового господарства. Термін дії затверджених господарських планів – 10 років, після чого їх можна переглядати та поновлювати.

Департамент лісового господарства та його місцевий персонал здійснюють моніторинг виконання господарського плану і підтримують громаду в його впровадженні. Департамент має право відкликати своє рішення про реєстрацію громадського лісу, якщо плану не дотримуються або він не відповідає його директивам. Проте ці повноваження використовувати поки що не доводилося.

Екологічні аспекти

Перші громадські ліси були створені достатньо давно, і на їхньому прикладі можна продемонструвати довгостроковий вплив на збереження довкілля. Сукупна кількість громадських лісів – 173, із них 114 мають покращити екологічний стан і в них проводять відповідні заходи. Поки що в громадських лісах було створено більш ніж 346 га посадок, в основному корінних порід для захисту водних ресурсів та відновлення деградованої або неродючої землі та територій, де є небезпека зсувів ґрунту.

З того часу, як члени Лісогосподарських груп громад отримали права на регулювання заготівлі лісових ресурсів та випасання худоби, вони спостерігають покращення стану лісів. Одночасно лісівники відзначають збільшення площі заліснен-

ня на територіях громадських лісів. Вони також звітують про зменшення кількості лісових пожеж, адже в громадах зросло «відчуття власності» й вони стали краще охороняти свої ліси. Загалом громади заготовляють деревину традиційним способом та в меншому обсязі, ніж річна розрахункова лісосіка, прописана в господарському плані громадського лісу.

Громади також докладають зусиль для покращення якості лісу. Наприклад, три громади – Дозам, Якпуганг та Масангдаза – впродовж 1997–2006 рр. інвестували 7524 людино-дні на лісівничі заходи, побудову пожежної лінії для захисту від лісових пожеж, у вирощування сійниць та посадку очерету. У грошовому вимірі ця інвестиція становить 752 400 нгултрум (або \$16 720).

Економічні аспекти

Громади використовують лісову продукцію для власного споживання та мають право продавати її, якщо задоволені їхні власні потреби. Поступово доходи громад від продажу деревини та недеревної лісової продукції зростають.

У всіх громадах створені громадські фонди, до яких надходять доходи від використання лісової продукції та її продажу, штрафи за нелегаль-

ні заходи та пожертви відвідувачів.

За період із часу їх створення по 2007 рік 31 громада акумулювала на рахунках своїх фондів 546 772 нгултрум (\$ 12 150).

Завдяки продажу деревини, недеревної лісової продукції та створенню фондів громадське лісогосподарювання дає можливість покращити місцевий добробут.

Соціальні аспекти

Після затвердження господарського плану громади мають доступ до своїх лісових ресурсів – члени Лісогосподарських груп громад вже не повинні проходити через довгий процес отримання дозволів від територіальної лісової служби.

Основним мотивом для створення громадських лісів, зі слів їхніх членів, є гарантований доступ до лісових ресурсів.

Лісогосподарські групи з їхніми власними підзаконними актами дають можливість громадам краще організувати себе задля користі усіх своїх членів.

Групи селян, що постійно господарюють у відведеному їм лісі, створюють важливий соціальний капітал: організовані як група, вони можуть краще висловити свої інтереси та пріоритети і захистити свої права в місцевому комітеті розвитку. Громадські ліси стають платформою для розвитку соціальної згуртованості, адже вони об'єднують людей різного етнічного, мовного похо-

дження, звичаїв та віри, для обговорення питань, що становлять спільний інтерес, та заходів, які принесуть користь їхнім дітям, онукам і навіть правнукам.

Королівський уряд Бутану просуває громадське лісогосподарювання як один із способів зменшення рівня бідності в селі. Громадське лісогосподарювання забезпечує рівний розподіл вигод між усіма членами громади, в тому числі між найбіднішими домогосподарствами. Декілька громад включили конкретні положення про захист найбідніших верств до своїх підзаконних актів.

Виконуючи свої завдання, громадське лісогосподарювання робить свій внесок у розвиток місцевого врядування та делегування повноважень.

Практичний приклад: громадський ліс Дозам

Громада
Дозам
виробляє
і продає
органічну
олію
лемонграсу

Громадський ліс Дозам охоплює 300 га, і управління в ньому здійснює Лісогосподарська група громади, що складається зі 114 домогосподарств.

Група визначила такі основні цілі ведення лісового господарства:

- заохочувати/забезпечувати участь населення у збереженні довкілля та веденні лісового господарства;
- відновити деградований ліс шляхом посадки дерев та проведення лісогосподарських заходів;
- забезпечити захист від лісових пожеж та незаконної заготівлі ресурсів.

Громада управляє лісом понад 13 років, і господарський план вже один раз переглядався. Лісогосподарська група отримала сертифікат на виробництво органічної олії лемонграсу. Із 1997 по 2006 роки громада отримала у свій громадський фонд 53 841 нгултрум (приблизно \$1 200) збору з виробництва олії.

Лісогосподарська група громади змогла призупинити заплановане будівництво дороги на ферму, що проходить через територію громадського лісу. Основними причинами такої дії була потенційна шкода лісопосадці, створеній громадою, та невиконання підрядником контрактних умов. Згодом через територію громадського лісу дорогу все ж збудували, однак із дотриманням умов захисту джерел питної води та екологічно прийнятних методів дорожнього будівництва.

Головними завданнями, які постали перед Лісогосподарською групою громади, були:

- покращення неродючої землі в умовах навантаження від випасання худоби;
- зменшення рівня бідності;
- продовження діяльності лісогосподарської групи громади, незважаючи на труднощі, пов'язані з розчаруванням частини громади.

Болгарія: нові можливості для місцевого самоврядування

Наталія Волошина та Крістоф Дюрр

Правовий статус лісів

Болгарія, як і всі країни, що після Другої світової війни увійшли до соціалістичного табору, з 1946 по 1989 рік була країною з централізованою економікою. Після розпаду соціалістичної системи Болгарія прийняла нову конституцію, що дозволяла багатопартійні вибори, і розпочала низку економічних реформ, орієнтованих на ринкову економіку. Найбільшим поштовхом у цьому процесі стала приватизація, у тому числі реституція земель – повернення конфіскованих державою земель її попереднім власникам. У лісово-

му секторі це означало, що згідно з прийнятим у 1997 році Законом про ліси частину земель лісгосподарських підприємств було повернуто попереднім власникам: приватним особам, громадам та церквам.

Таким чином до 2006 року було повернуто більше 25% лісової площі. На сьогодні в країні налічується понад 550 000 недержавних лісових ділянок та 780 000 осіб (приватних та членів громади), які є власниками лісів.

До націоналізації земель у 1946 році 57% лісів Болгарії перебували в управлінні громад, із правом власності або користування, яке їм було надане в попередні періоди, навіть ще за часів Османського періоду в ХІХ ст. Уточнення цих прав до сьогодення є предметом тисяч судових справ.

Ці зміни були водночас позитивними та складними для лісового сектору країни. Завдяки можливості знову управляти власним лісом громади отримали суттєві вигоди, особливо там, де ліс є основним ресурсом.

Рівночасно, через наявність численних лісових ділянок із середньою площею 0,6 га, які розміщені

в різних місцях чи належать різним власникам, що проживають у містах, віддалених від власності, склалася надзвичайно складна ситуація в управлінні ресурсом.

Технічні знання та господарські навички нових власників лісів обмежені, оскільки протягом тих 40 років, коли ліс був націоналізований, традиційні знання було втрачено. До того ж, в умовах відсутності кадастру в Болгарії межі приватних і комунальних лісів дуже важко визначити в натурі. Правові положення господарювання для приватних та громадських власників лісів визначені не до кінця, а лісові служби часто мають недостатньо знань, щоб надавати дорадчі послуги приватним власникам.

Основні показники

- **Площа державних лісів:** 3,63 млн. га⁴ (у тому числі 0,57 млн. га на охоронних площах)
- **Площа, вкрита лісом:** 32,5% від загальної площі
- **Площа лісів у громадському управлінні:** 0,53 млн. га
- **Частка загальної лісової площі у громадському управлінні:** прибл. 13%

- **Кількість осіб, що беруть участь у громадському лісогосподарюванні:** прибл. 780 000 осіб, члени громад, що володіють лісовими площами

- **Головні типи лісу (з переважаючими породами):**
хвойні – 32%,
широколистяні – 68%

⁴ Джерело інформації: Аналіз лісового сектору в світі. FAO, 2005 р. www.fao.org

Правові категорії лісів Болгарії

Розподіл лісів Болгарії за формами власності: державні ліси – 74%, комунальні – 13%, приватні лісові ділянки – 11%, ліси в іншій власності (включно з релігійними установами) – 2%.

У державних лісах господарювання здійснюється Державною агенцією лісів, 141 державним лісогосподарським підприємством і 37 мисливськими господарствами відповідно до лісової інвентаризації та плану ведення лісового господарства, що розробляється на 10-річний термін.

Громадські ліси – це ліси у власності муніципалітетів (болг. «общин»), керованих демократично обраними органами. Управління комунальними лісами здійснюється спеціально створеним відділом громадського лісогосподарювання в структурі муніципалітету або лісогосподарським підприємством, що є незалежною юридичною особою, підзвітною та підпорядкованою муніципалітету. Також управління лісами може бути делеговане державному лісогосподарському підприємству. Громадське лісогосподарю-

вання теж здійснюється відповідно до 10-річного плану ведення лісового господарства, що затверджується державним управлінням лісів. Останнім нововведенням у плануванні лісового господарства є підхід багатофункціонального ведення лісового господарства за участі багатьох сторін. Охорона в комунальних лісах є обов'язком державних лісогосподарських підприємств.

Приватні ліси – це лісові ділянки в приватній власності. Плани ведення лісового господарства для них розробляються ліцензованими спеціалістами і затверджуються державною лісовою адміністрацією, яка перевіряє їх виконання.

Ліси релігійних установ – це ліси, що належать релігійним установам (в основному, монастирям).

Охоронні ліси – це ліси, що мають особливу цінність для навколишнього середовища, науки, культури. Охоронні лісові площі можуть бути розташовані в лісах будь-якої форми власності, і ведення лісового господарства в них здійснюється відповідно до спеціальних правил, розроблених державними лісовими адміністраціями. Деякі з лісів цієї категорії управляються Державною агенцією лісів, решта – Міністерством навколишнього середовища.

Методи участі громад

Ведення лісового господарства в комунальних лісах здійснюється державними лісовими адміністраціями або лісогосподарськими структурами в підпорядкуванні муніципалітетів, подібними до державних лісогосподарських підприємств. Це можуть бути незалежні юридичні особи або окремі відділи муніципалітетів.

Лісовпорядкування в комунальних лісах проводиться кожні 10 років, річні господарські плани затверджуються муніципальною радою. Муніципальна рада також приймає рішення про розподіл доходу, отриманого від громадського лісогосподарювання, який, як правило, витрачається на потреби громади (школи, дитячі садки, інфраструктура, паливна деревина) та на витрати з догляду за лісом.

Деякі муніципалітети мають інфраструктуру для переробки деревини, таким чином забезпечуючи створення доданої вартості на круглий ліс. Заготівельна діяльність може бути передана приватним підприємствам.

Ліси Болгарії також інтенсивно використовуються місцевим населенням з метою отримання недревних ресурсів, таких як гриби, лікарські трави та ягоди. Регулювання такого користування не включено до планів розвитку громад, але знаходиться в компетенції державних лісових адміністрацій. Те саме стосується і мисливства.

Громада залучена до питань ведення лісового господарства через засоби масової інформації та шляхом участі у громадських зборах. Більш опосередковано громада залучається через депутатів громади в муніципальній раді.

Новий підхід багатофункціонального ведення лісового господарства за участю багатьох сторін включає проведення консультацій з громадою та участь членів громади і зацікавлених сторін у робочих групах та форумах в рамках процесу планування.

Актуальним є також зміцнення місцевих управлінських ресурсів та вдосконалення правил і процедур щодо різних форм власності на ліси.

Вигоди комунальних лісів

Основними вигодами комунальних лісів на даний час є наступні:

1. Децентралізація процесу прийняття рішень, ефективне врядування та відповідальність за господарювання у сфері природних ресурсів.
2. Доступ членів громад до лісових ресурсів та вигод від лісу.
3. Накопичення власних фінансових

ресурсів громади для подальшого реінвестування.

4. Інструмент сталості громади.
5. Покращення інфраструктури громади.
6. Місцева власність створює надійну основу для якісного моніторингу сталого ведення лісового господарства.

Труднощі

1. Перехідний період змін та неузгоджене законодавство у сфері прав власності та користування лісами.

2. Труднощі у веденні лісового господарства, пов'язані з територіальним поділом лісових масивів на різні форми власності.

3. Уточнення меж ділянок та доступ громадськості до цієї інформації.

4. Нечітко визначені обов'язки і права власників та користувачів у процедурі планування ведення лісового господарства, а також затвердження і виконання цих планів.

5. Залежність громадського лісогопідарювання від осіб, що займають посади голови муніципалітету, місцевих депутатів та керівника місцевої лісової адміністрації.

Практичний приклад: громадський ліс Ветово

Господарювання в громадському лісі Ветово за 2 роки принесло в місцевий бюджет € 175 000

Площа громадського лісу: 4594 га що включає 4514 га широколистяних лісів та 80 га хвойних (рівнинна площа). Господарювання здійснюється акціонерним товариством «Ліс Ветово». Члени громади: 18 045 осіб.

Головні цілі ведення лісового господарства:

- Посадка лісу – 10 га щорічно
- Заходи з догляду за лісом/ утримання
- Лісозаготівля – щорічно 14,5 тис. м³ (90% від річного приросту) з метою отримання прибутку
- Торгівля деревиною
- Забезпечення місцевого населення паливною деревиною, для соціально вразливих верств – за пільговою ціною або безкоштовно.

Головні досягнення, виклики:

- Підприємство налагодило партнерство з місцевим державним центром зайнятості, наймаючи місцевих жителів на сезонні роботи в лісі.
- Фінансова ефективність: за перші три роки роботи підприємства вартість однієї акції зросла вдвічі – із 197 левів (100 євро) у 2006 році до 397 левів (200 євро) у 2008 році.
- Покращено постачання продукції з деревини місцевому населенню та працевлаштовано 40 місцевих жителів.

Окрім того, підприємство стало стабільним фінансовим джерелом для місцевого бюджету громади (податки, сплачені до бюджету громадою за два роки, склали 356,5 тис. левів, або 175 тис. євро).

Киргизстан: люди обирають оренду лісів

Еніо Гріза, Патрік Зібер та Жан-Марі Семін

Правовий статус лісів

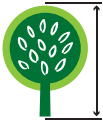
Відповідно до законодавства Киргизстану ліси можуть бути в державній, комунальній або приватній власності. Більшість лісів (78%) належить державі, 22% є комунальними і дуже мало приватних (лише штучні лісові насадження).

Державні ліси розташовані на державній лісовій території (держлісфонд) та державних землях запасу (держземзапас).

Державне агентство з охорони довкілля та лісів є органом, що з 2005

року відповідає за впровадження національної лісової політики. Органи лісового господарства областей відповідають за ведення лісового господарства на рівні області, державні лісгосподарські підприємства та спеціальні адміністрації охоронних територій (заповідників, національних парків) відповідають за охорону та управління як лісовими, так і нелісовими площами на місцевому рівні в межах підпорядкованих їм територій. Муніципалітети відповідають за вирощування лісу на своїй території.

Основні показники

- **Площа державних лісів (держлісфонд):** 3 321 500 га (цифри 2005 року, ENAFLEG⁵), або 16,6% земельної площі, вкрито лісом 864 900 га або 26% площі державних лісів.
- **Площа, вкрита лісом:** приблизно 1 390 000 га, майже 7% від загальної площі країни. Впродовж багатьох років вважалося, що ця цифра становить 4,5%, однак дані були відкориговані після опублікування нової цифрової карти лісів на всій території дежави, виготовленої за підтримки KIRFOR⁶. Карта демонструє, що ліси також розташовані поза держлісфондом. Їхній розподіл є таким: держлісфонд – 59%, держзапас – 19%, муніципалітети – 22%.
- **Площа лісів у громадському лісогосподарюванні:** прибіл. 8300 га – під так званім «спільним лісогосподарюванням» (СЛГ); загальна площа лісових земель, що здаються в оренду за іншими лізинговими системами, становить 317 650 га⁷, більшість зданої в оренду площі – це пасовища, і фактичні наявні дані не дозволяють визначити, скільки ділянок, вкритих лісом, здається в оренду.
- **Частка загальної лісової площі у громадському управлінні:** прибіл. 0,6% загальної площі, вкритої лісом, було здано згідно з лізинговою системою СЛГ.
- **Кількість осіб, що беруть участь у громадському лісогосподарюванні:** станом на кінець 2009 року було підписано 1266 контрактів про СЛГ⁷. В більшості випадків до виконання робіт залучена ціла родина, тому принаймні 5000 осіб фактично беруть участь у спільному веденні лісового господарства. Кількість інших договорів оренди сягає 20 000.
- **Головні типи лісу (із переважаючими породами):**
 - 1) хвойні ліси на півночі та в центрі країни (ялина *Picea schrenkiana* та ялиця *Abies semenovii* займають невелику площу);
 - 2) горіхово-фруктові ліси на північних схилах Фергани (грецький горіх *Juglans regia*, яблуня *Malus sp.*, клен *Acer sp.*, глід *Crataegus sp.* та різні);
 - 3) ялівцеві ліси (*Juniperus sp.*) на півдні та на більших висотах;
 - 4) ліси біля річок (з вербою *Salix*, тополею *Populus*, березою *Betula spp.* та іншими породами).

⁵ Програма Правозастосування та Управління в лісовому секторі країн Європи та Північної Азії

⁶ Киргизько-швейцарська програма підтримки розвитку лісового господарства

⁷ Джерело: звіт KIRFOR за 2009 р.

Земельні категорії державного лісового фонду

Держлісфонд Киргизстану поділяється на лісові та нелісові землі.

Лісові землі передбачені виключно для лісокористування і можуть бути вкриті лісом або ні. Виділення нелісових земель для лісокористування не передбачено.

Лісові та нелісові землі можуть бути здані в оренду відповідно до механізмів, визначених законодавством Киргизстану.

Ліс, що здається під СЛГ – це лісова ділянка, на яку особам або групам осіб надаються довгострокові (на 50 років) права на господарювання та використання на умовах, прописаних в контракті з господарювання.

Інший ліс, що здається в оренду – це лісова або нелісова ділянка, що управляється особами на підставі орендної угоди, термін дії якої може змінюватися залежно від типу користування та умов оренди.

Методи участі громад

Спільне ведення лісового господарства (СЛГ) було запроваджене в Киргизстані на експериментальній основі в 1998 році. На той час вже існували інші форми доступу приватних осіб до лісових ресурсів, проте особливість лізингової системи СЛГ полягала в тому, що вона була націлена на забезпечення орендарів правом довгострокового користування. Це заохочує користувачів обережно господарювати на ввірених їм ділянках лісу.

У подальшому СЛГ надало можливості користувачу стати складовою частиною процесу прийняття рішень стосовно управління ресурсами, а не просто займатися заготівлею продукції на лісовій ділянці. На основі досвіду, отриманого на пілотних ділянках, було розроблено чіткі положення, що регулюють розподіл лісових земель в рамках цієї лізингової схеми: вони включають чіткі процедури та механізми стосовно того, що заявнику слід робити, щоб державне лісове підприємство

вважало його орендарем, як і хто має розглядати його заяву, які мають бути домовленості, які структури повинні забезпечувати об'єктивне залагодження суперечок, що виникають на різних етапах договірних відносин. Знаючи про високий попит на доступ до лісових ресурсів грецького горіху, нормативи СЛГ встановлюють максимальну площу ділянки такого лісу, що може бути виділена на одну родину (5 га).

Все це знайшло юридичне відображення у постанові уряду про СЛГ, з прийняттям якої у 2001 році була удосконалена нормативно-правова база СЛГ.

Незважаючи на те, що більшість контрактів СЛГ видаються окремим фізичним особам та родинам, стає помітною тенденція до збільшення групових контрактів. Паралельно з цим зростає інтерес муніципалітетів до спільного ведення лісового господарства на пілотних територіях, що можна розглядати як позитивний розвиток даного підходу.

Екологічні аспекти

Після розпаду Радянського Союзу державним органам ведення лісового господарства в Киргизстані ставало все складніше ефективно господарювати та охороняти лісові ресурси країни. Багато імпортованої продукції щоденного попиту перестали завозити, і людям потрібно було знайти їй замітники. Це стосувалось і пошуку способів компенсування дефіциту електроенергії.

Така ситуація значно посилила навантаження на природні ресурси. Запровадження системи спільно-

го управління лісовими ресурсами забезпечило успішний спосіб розвитку співпраці між місцевим населенням, що проживає поблизу лісу, та органами ведення лісового господарства, що відповідають за впровадження лісової політики. В умовах, коли навантаження на ресурси постійно зростало, без активного залучення місцевого населення неможливо було досягти ефективного господарювання у сфері лісових ресурсів.

Залучення місцевих користувачів

лісу в рамках СЛГ дозволило розробити підхід, який забезпечує рівновагу між використанням лісових ресурсів та роботою з їх відновлення, що необхідно для забезпечення довгострокового збереження ресурсної бази. На жаль, на сьогодні недостатньо інформації щодо еко-

логічних вигод системи СЛГ, проте ніхто не заперечує, що довгострокова охорона навколишнього середовища можлива лише тоді, коли усі зацікавлені сторони будуть залучені до управління лісовими ресурсами.

Економічні аспекти

Лісові ресурси в Киргизстані є важливим джерелом доходів місцевого населення.

Навіть коли заготівля та продаж деревини залишаються сферою державного лісогосподарського підприємства в системі СЛГ, населення, залучене до цієї форми лісогосподарювання, має можливість використовувати багато інших продуктів лісу. Мова йде про збір паливної деревини, заготівлю корму для худоби на виділених лісових ділянках і, що найвигідніше, збір недеревної лісової продукції: фісташок, мигдалю, яблук, грецьких горіхів. Грець-

кі горіхи є важливим елементом доходу сімей, залучених до СЛГ, проте їхня заготівля суттєво залежить від змін погодних умов, що впливає на урожай і робить цей продукт ненадійним джерелом доходу.

Головний економічний інтерес державних лісогосподарських підприємств в системі СЛГ полягає в тому, що ця система дозволяє їм виконувати свій річний робочий план. До того ж, вона забезпечує виконання трудомісткої роботи з догляду за лісом, на яку за умови суто державного лісогосподарювання у них не вистачало б коштів.

Соціальні аспекти

Підхід СЛГ став показовим прикладом того, як переговорні процеси за участю багатьох зацікавлених сторін дають позитивні результати. Започаткування діалогу між представниками рівня прийняття рішень та місцевим населенням сприяло формуванню їх співпраці, що забезпечило обмін інформацією та спільне розуміння процесів, які відбуваються в лісовому секторі. Все це зумовило зростання взаємної поваги між різними учасниками процесу і забезпечило помітні зміни в сприйнятті.

Отже, зміни в ставленні можна вважати одним з головних результатів СЛГ – зокрема, лісівники перестали сприймати місцевих користувачів як фактор ризику для збереження лісів. Натомість, наразі переважна більшість сторін, залучених до процесу СЛГ, сприймає їх як ключових учасників процесу сталого управління лісовими ресурсами. Здійснюючи показове господарювання на ввірених лісових площах, лісокористувачі СЛГ створили вагомий аргумент для такої поступової зміни ставлення.

Практичний приклад: спільне ведення лісового господарства в лісгоспі Тосколата

В обмін на дари лісу (грецькі горіхи) громада Тосколата забезпечує лісо-відновлення

Лісгосп Тосколата був останнім державним лісогосподарським підприємством в південному Киргизстані, що запровадив лізингову систему спільного ведення лісового господарства (СЛГ) у 2004 році.

Розташовані в окрузі Нукен, на північний захід від Джалал-абаду, лісові площі лісгоспу складаються з фісташкових і мигдалевих деревостанів у нижніх та сухіших частинах та горіхово-фруктових лісів у верхній частині долин. 30 000 га території лісгоспу (40%) вкриті лісом, і для кращого управління її було розділено на п'ять лісництв.

Загалом до кінця 2006 року в рамках схеми СЛГ було здано в оренду 49 ділянок загальною площею 287,3 га; ця площа включає 90 га горіхово-фруктового лісу, особливо цікавого для орендарів, оскільки грецькі горіхи забезпечують кращий прибуток порівняно з іншими продуктами лісу.

В обмін на можливість використовувати недеревну лісову продукцію з виділених ділянок СЛГ лісокорис-

тувачі в Тосколата залучені до різноманітних лісогосподарських заходів, таких як: охорона та захист лісу, посадкові роботи, збір насіння та створення розсадників. Виконання цих робіт в рамках лізингових зобов'язань дозволяє лісгоспу забезпечувати відтворення лісу, на що за інших умов у них не вистачило б фінансових ресурсів.

Упродовж останніх кількох років лісгосп Тосколата привертає особливу увагу через свою роль першопрохідця у налагодженні співпраці між лісовою адміністрацією, місцевим урядом та місцевим населенням, тобто трьома важливими зацікавленими сторонами, яка на той час ігнорувалася в Киргизстані. Оскільки частина площ лісгоспу Тосколата розташована безпосередньо біля густо населених територій на межі долини Фергана, тісна та успішна співпраця цих трьох сторін вважається передумовою забезпечення сталого місцевого розвитку та знаходження шляхів вирішення питання антропогенного впливу на природні ресурси, котрий, як очікується, збільшуватиметься.

Непал: громадське лісогосподарювання приносить користь бідним

Джейн Картер та Бгарат К. Покгарель

Правовий статус лісів

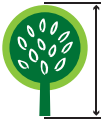

Ліси Непалу можна загалом поділити на ліси, що розташовані високо над рівнем моря (субальпійські та верхні помірні), ліси центральної гірської частини (нижні помірні та субтропічні), і ліси, розташовані на південній рівнині Тераї, що межує з Індією (тропічні).

У Непалі ліси націоналізовано в

1959 році, і відповідно до прийнятого законодавства про ліси (Лісовий акт від 1993 року) усі дерева та ліси, що не ростуть на приватних землях, є державними. Державні ліси (територія, що включає і великі площі, не вкриті деревами) поділяються на п'ять категорій, окремі з яких стосуються виключно чітко визначених територій.

Основні показники

Площа державних лісів: 5 828 000 га (у т.ч. 2 391 000 га охоронних площ)

Площа, вкрита лісом: прибіл. 3 636 000 га, або 25,4% земельної площі

Площа лісів у громадському лісогосподарюванні: 1 219 000 га

Частка загальної лісової площі у громадському управлінні: прибілзно 33%

Кількість осіб, що беруть участь у громадському лісогосподарюванні: білзько 14 300 груп користувачів громадських лісів (ГКГЛ), які складаються

прибілзно із 1,67 млн. домогосподарств

Головні типи лісу (з переважаючими породами):

тропічні (*Shorea robusta* або *Dalbergia sissoo*);

субтропічні (*Pinus roxburghii*; *Schima-Castanopsis*; *Alnus nepalensis*; *Albizia spp.*);

нижні помірні (*Quercus spp.*; *Pinus walichiana*);

верхні помірні (*Quercus spp.*; *Abies pindrow*);

субальпійські (*Abies spectabilis*; *Betula utilis*; *Rhododendron spp.*)

Правові категорії лісу в Непалі

Ліси під управлінням уряду – управляються центральним урядом Непалу на підставі Робочого плану, що затверджується Міністерством зі збереження лісів та ґрунтів.

Охоронні ліси – ліси, що визначені як такі, що мають особливе екологічне, наукове, культурне чи інше значення. До цієї категорії віднесені національні парки, резервати, заповідники строгого режиму заповідності, резервати дикої природи, мисливські резервати, території під охороною та буферні зони.

Громадські ліси – ліси, передані місцевим громадам (організованим в групи користувачів громадського лісу – ГКГЛ) для використання, збереження та розвитку відповідно до узгодженого господарського плану (розробленого користувачами та затвердженого дільничним лісничим).

Ліси, що здаються в оренду – державні ліси, господарські обов'язки щодо яких передаються на фіксований термін (зазвичай 40 років) комерційним підприємствам або гру-

пам осіб, що проживають за межею бідності. Це відносно мала категорія лісів.

Релігійні ліси – державні ліси, що передаються місцевим організаціям (релігійним групам, громадам тощо) у господарювання. Дані про площу релігійних лісів обмежені, але відомо, що таких лісів мало.

Спільні ліси – відносно новий вид лісогосподарювання в Непалі, що практикується з 2000 року і, зокрема, стосується високоцінних тропічних лісів Тераї. Він відрізняється від громадського лісогосподарювання залученням як первинних, так і вторинних лісокористувачів.

Приватні ліси – це ліси, що були висаджені, вирощені чи збережені на будь-якій землі, право власності на яку має фізична або юридична особа.

Упродовж 1970-х та 1980-х років виникло велике занепокоєння у зв'язку зі швидким знелісненням центральної гірської частини Непалу, зокрема тому, що таке знеліс-

нення могло мати критичні негативні наслідки для територій, що розташовані в нижній частині країни і за її межами – в Індії та Бангладеші. Громадське лісогосподарювання в той час розглядалося як спосіб вирішення цієї проблеми. Подальші дослідження продемонстрували, що Гімалайський «сценарій лиха» був

перебільшений; втім громадське лісогосподарювання, безсумнівно, зробило внесок до загального покращення стану лісів центральної гірської частини. Частина Непалу, в якій все ще відбувається знеліснення, – це Тераї, тут спроби запровадити підходи участі багатьох сторін були значно менше успішними.

Методи участі громад

Громадське лісогосподарювання є головним механізмом для залучення місцевого населення до ведення лісового господарства в Непалі. Сучасного вигляду концепція, що була запроваджена наприкінці 1970-х, набула після низки вдосконалень як в законодавстві, так і в супровідних правилах та нормативах.

Важливим елементом громадського лісогосподарювання є те, що усі домогосподарства, які використовують цей ліс, спочатку мають бути виявлені та сформовані в групу користувачів. Це проводиться або персоналом департаменту лісового господарства або іншими (неурядовими) виконавцями. Лісова площа і група користувачів цієї площі не обов'язково визначаються існуючими адміністративними кордонами. Після того, як група користувачів лісу визначена, вона розробляє свій статут та обирає комітет для представлення своїх інтересів.

Важливі рішення приймаються на загальних зборах усіх членів групи. На таких зборах, до прикладу, обговорюються цілі лісогосподарювання та визначаються заходи господарського плану. При цьому беруться до уваги продуктивність лісу та сталі обсяги заготівлі, продукція, в якій є потреба, породи, які слід вирощувати тощо.

Узгоджений групою господарський план подається дільничному лісни-

чому, після його затвердження група стає офіційною групою користувачів громадських лісів і може відкрити свій банківський рахунок.

Зазвичай господарський план переглядається кожні 5 років, дільничний лісничий має право відхилити повторне затвердження, якщо попередній господарський план не був виконаний. Проте, якщо в дотриманні плану та статутних вимог і є проблеми, дуже рідко виникає ситуація, щоб їх не можна було виправити. Таким чином, групі користувачів громадських лісів зазвичай надається право на продовження діяльності.

Ліси в Непалі використовуються для різних цілей і потреб домогосподарств: отримання корму для худоби, дров та волокна, а також деревини. Якщо потреби домогосподарств задовольняються, то група користувачів громадських лісів також має право продавати будь-яку продукцію, отриману з лісу, включаючи деревину (яка має найвищу цінність).

Непал – країна з величезною соціальною нерівністю, де розповсюджена дискримінація на основі приналежності до каст, етнічної групи, класу та статі. Це створило підстави для громадянської непокори, що поступово призвело до прямого громадянського конфлікту між урядом та повстанцями Мао

(1996-2006 рр.). Протягом цього періоду і навіть до цього часу місцеві адміністративні органи – комітети розвитку села – не могли ефективно функціонувати, і в багатьох випадках групи користувачів громадських лісів ставали головним органом місцевого розвитку, беручи на себе відповідальність за виконання таких справ, як утримання стежок, ремонт важливих будівель, шкіл тощо.

Екологічні аспекти

Показники свідчать, що в лісах під управлінням ГКГЛ збільшилася густина насаджень водночас із збереженням та покращенням породного складу. Таким чином, громадське лісогосподарювання позитивно вплинуло на покращення біорізноманіття Непалу. Спочатку ГКГЛ були націлені переважно на збере-

ження лісів і накладали значні обмеження на заготівлю деревини. Із набуттям досвіду почали застосовуватися більш продуктивні господарські методи, але обсяги заготівлі залишаються незначними. Юридично вимагається, щоб ГКГЛ реінвестували 25% свого доходу в лісове господарство.

Економічні аспекти

На початку розвитку громадського лісогосподарювання в Непалі увага була зосереджена на продукції для власних потреб домогосподарств. Коли продуктивність комунальних лісів підвищилася, з'явилося більше можливостей для отримання економічних вигод.

Продукція, яка виготовляється з комерційною метою, включає ефірні масла, смоли із сосни, папір із кори кущів та соки, виготовлені з лісових фруктів.

Також збільшився продаж деревини з громадських лісів, але ця діяльність залишається обмеженою певними правилами та нормативами (такими, як необхідність отримувати дозволи на транспортування деревини тощо). На сьогодні ГКГЛ звільнені від податків та урядових відрахувань, хоча є чиновники, які вважають, що це слід змінити. ГКГЛ можуть стягувати незначну плату за цільове використання лісу та штрафувати тих, хто здійснює порушення і, таким чином, збільшувати свої доходи.

Соціальні аспекти

До певної міри у зв'язку з громадянським конфліктом в Непалі громадське лісогосподарювання стало рушійною силою соціальних змін.

Від ГКГЛ, як демократичних, самоврядних органів, очікується, що вони репрезентують своїх членів, особливо дискриміновані категорії населення. Зокрема, проекти, що

підтримують громадське лісогосподарювання, зазвичай проводять моніторинг кількості жінок та членів інших вразливих груп, які беруть участь в зустрічах і є членами комітетів ГКГЛ.

Відповідно до юридичних актів, ГКГЛ повинні відкладати 35% свого доходу для найбільш вразливих членів, яких визначає сама група, використовуючи систему ранжування добробуту. Заходи на підтримку таких осіб включають пільгові можли-

вості працевлаштування в ГКГЛ, виділення невеликих ділянок землі для вирощування недеревної лісової продукції, стипендій дітям для відвідування школи, позики з низьким відсотком або без нього, малі гранти для започаткування власної справи тощо.

На національному рівні ГКГЛ представлені Федерацією користувачів громадських лісів Непалу, яка захищає права та відстоює інтереси своїх членів.

Практичний приклад: громадський ліс Харработ

Група користувачів громадського лісу була створена в 1998 році, і наразі вона складається з 141 домогосподарств, що ведуть господарювання на лісовій площі в 18,3 га.

Площа лісу Харработ відносно мала порівняно з лісами інших ГКГЛ, подібними за кількістю членів. Більшість домогосподарств належать до привілейованіших кастових груп непальського суспільства (брахмани, четрі та невари), хоча є також 5 домогосподарств далітів (касти «недоторканих», що відповідають за «брудні» види робіт) і 12 домогосподарств, що належать до етнічних груп.

Цей склад відображається в членстві комітету: 9 членів належать до привілейованих каст, один даліт та один представник етнічних груп. Важливим є те, що 6 із 11 членів комітету – жінки.

Громадський ліс Харработ в основному складається з широколистяних порід (з переважанням *Castanopsis hystrix*, *Alnus nepalensis* та *Schima wallichiana*), хоча трапля-

Групи користувачів громадського лісу юридично зобов'язані виділяти **35%** власного доходу на користь найбільш вразливих членів, визначених самою групою за системою ранжування добробуту

ється також сосна довгошпилькова (*Pinus roxburghii*).

Сосна є корінною породою для цієї місцевості, але у громадському лісі Харработ вона була посаджена на початку 1990-х років і вже досягла віку стиглості. На протипагу загальної тенденції ГКГЛ сприяли поширенню широколистяних порід (які цінуються за корм для тварин, дрова та опале листя для удобрення полів), ця ГКГЛ намагається перетворити ліс на сосновий. Причиною є великий попит на деревину в сусідньому окружному містечку Окхалдунга. Розташована недалеко від дороги, ГКГЛ може відносно легко доставляти деревину. Заготівля сосни розпочалася у 2006 році відповідно до річної розрахункової лісосіки – 237 куб. футів (6,7 м³) на рік.

На поточному банківському рахунку ГКГЛ 38 000 рупій (приблизно \$512), крім того, таку ж суму група видала своїм членам як позику з відсотковою ставкою 24% річних (окрім біпанна, див. нижче). В ході дискусій та процесу відбору, група визначила з-поміж своїх членів 10 надзвичайно бідних осіб. Ці люди відомі як біпанна. Біпанна отрима-

ли право на безвідсоткові позики з фондів ГКГЛ на будь-які заходи з покращення добробуту, які вони бажають провести (однак такі позики не поширюються на соціальні витрати, такі як весілля). Вони також отримали декілька інших вигод.

Показовим є приклад Суси Кумарі Бюель (Бюель – колишні раби). Вона змогла купити порося за грант в 5000 рупій; коли воно піросло, вона продала його і купила буйвола. Члени комітету також допомогли її чоловіку влаштуватися на роботу шкільного асистента. Крім цього, міс Бюель було обрано віце-головою ГКГЛ. Таким чином, соціальний та економічний статус родини значно підвищився.

ГКГЛ Харработ наводиться не як визначний, а як рядовий приклад. Площа лісу, в якому господарює група, звичайно, дуже мала, але її слід розглядати в контексті 270 груп користувачів громадських лісів, які працюють в окрузі. Площа лісу округу Окхалдунга охоплює 37 530 га, з яких 68% – громадські ліси. Важливою рисою ГКГЛ є те, що вони стали ефективним інструментом місцевого розвитку.

Шотландія: власність на ліс дає поштовх до розвитку місцевим громадам

Пієрс Войсей та Джон Холлінгдейл

Правовий статус лісів

Для оцінки поточної ситуації в лісовому секторі та правового статусу лісів Шотландії слід зробити короткий історичний огляд права власності на землю в цій державі.

Шотландія була офіційно об'єднана з Англією у 1707 році у часи, коли більшість шотландців жили бідно, були організовані в сімейні клани і залежали від голови клану. Хоча і популярним є зображення природ-

них лісів, збережених до сьогоднішнього дня, насправді більшість земель країни знеліснена. Лісові площі ще з XVI століття, коли власність на землю поступово перейшла до невеликої кількості приватних власників, і до середини XX століття займали лише 5% території країни. Деякі з власників були шотландцями, інші – англійцями. Вони використовували землі для вівчарства та полювання на оленів та куріпок.

У період із 1650 до 1900 років багато людей виїхало з цих територій: хтось, тікаючи від бідності, а хтось був насильно виселений великими землевласниками. Дехто мігрував до прибережної зони, та більшість виїхала за океан, зокрема, до Америки.

Після війни, у 1919 році, уряд Великої Британії сформував Лісогосподарську комісію – урядовий відділ, пріоритетною метою якого була посадка лісів для нарощення стратегічного національного запасу деревини (мета з часом розширилася і стала включати інші аспекти, такі як сільський розвиток, рекреація та біорізноманіття).

Починаючи з 1950-х років, як наслідок податкових стимулів та грантів, великі площі були заліснені приватними власниками. Об'єднані зусилля уряду та цих власників призвели до збільшення лісових площ до 17% (з яких близько 35% у власності держави) і перетворили великі території сільськогосподарських угідь Шотландії на лісові насадження, в основному хвойних екзотів (ситхінська ялина *Picea sitchensis*). Така по-

літика була широко розкритикована громадськістю Шотландії з низки причин, включаючи значний вплив на ландшафт та біорізноманіття.

Починаючи з останнього десятиліття XX століття, лісова політика включає широкий спектр цілей, зокрема біорізноманіття, залучення громад та виробництво деревини. Хоча власність на землю в Шотландії належить в основному урядам Великої Британії та Шотландії, а також невеликій кількості заможних осіб або корпорацій, наразі спостерігається поживлення руху в напрямі купівлі громадами землі та самостійного господарювання на ній.

Акт про земельну реформу Шотландії 2003 року надає громадам чітке право купувати землю в сільській місцевості, незважаючи на її форму власності. Лісогосподарська комісія Шотландії активно підтримує такі зміни (див. розділ «Методи участі громад»).

Хоча на сьогодні комунальні ліси Шотландії займають незначну площу, в історичному контексті для країни це є значним досягненням.

Основні показники

- **Площа державних лісів:** 447 000 га (землі, управління якими здійснюється Лісогосподарською комісією Шотландії)

- **Площа, вкрита лісом:** 1 341 000 га, або 17,2% загальної земельної площі

- **Площа лісів у громадському лісогосподарюванні:** приблизно 25 000 га

- **Частка загальної лісової площі у громадському управлінні:** приблизно 2%

- **Кількість осіб, що беруть участь в**

громадському лісогосподарюванні: приблизно 20 000

- **Головні типи лісу (з переважаючими породами):** приблизно 1 041 000 га хвойних лісів (особливо інтродукована ситхінська ялина *Picea sitchensis* та корінна сосна звичайна *Pinus sylvestris*)

300 000 га широколистяних (змішані: дуб *Quercus robur*, береза *Betula spp.*, вільха *Alnus glutinosa*, бук *Fagus sylvatica* тощо)

Правові категорії лісу в Шотландії

447 000 га державних лісів – земля, яка від імені народу підпорядкована міністерствам Шотландії і на якій господарювання здійснюється Лісогосподарською комісією Шотландії. 894 000 га – в інших формах власності.

Власниками лісів можуть бути:

- державні органи – уряд Великої Британії, «Майно Корони Великої Британії», уряд Шотландії (природна спадщина Шотландії, Виконавчий директорат Шотландії з пи-

тань довілля тощо) та місцеві органи влади;

- приватні землевласники: особи, інвестиційні компанії, пенсійні фонди, компанії лісового сектору, включаючи лісопилень;
- екологічні неурядові організації: Королівське товариство із захисту птахів, Шотландський траст дикої природи тощо;
- інші різноманітні органи, такі як Церква Шотландії;
- громади, власники комунальних лісів.

Методи участі громад

Лісогосподарська комісія Шотландії керується програмою партнерства, що дозволяє місцевим громадам брати участь в прийнятті управлінських рішень щодо лісів, в яких вони мають конкретний інтерес. Окрім цього, Національна Лісоземельна Схема надає можливість організаціям громад, неурядовим організаціям (НУО) та/або відповідним житловим органам купити або взяти в оренду державну лісову площу. Найбільш розповсюджений механізм – придбання лісів громадою за нижченаведеними критеріями.

Громадою, яка може придбати ліси, має бути або Рада громади (уста-

новчий орган місцевого уряду) або група зацікавлених у даній ділянці лісу осіб, які створюють місцеву організацію з власною конституцією (статутом). Придбання лісів громадою – це крок уперед, у порівнянні з «правом на купівлю» в рамках Акту про земельну реформу 2003 року, оскільки громада має право купити (або взяти в оренду) державну лісову площу, навіть якщо її не було виставлено на продаж (або під оренду).

Для цього спочатку окружний експерт має здійснити офіційну оцінку землі, визначивши її повну ринкову вартість; в цьому процесі допо-

магає Лісогосподарська комісія Шотландії, яка зобов'язана надати карту, забезпечити інвентаризацію, проінформувати стосовно будь-яких юридичних аспектів (напр., права проїзду через землю). Потім громада повинна знайти необхідні кошти на купівлю чи оренду. Для цього громади часто створюють благодійні організації та збирають пожертви.

Заява від громади повинна включати карту, дані про землю, детальну інформацію про громаду та підтвердження виконання семи обов'язкових критеріїв (включно з планом ведення лісового господарства). Рішення про дозвіл на купівлю або оренду приймає директор Лісогосподарської комісії Шотландії після консультації з незалежним комітетом з оцінки.

Критерії придбання лісів громадою

1. Організація громади повинна мати право на купівлю землі
2. Громада повинна мати обгрунтовану прив'язку до визначеної ділянки
3. Громада має бути здатна вести лісогосподарювання
4. Заява повинна мати підтримку громади
5. Цілі використання землі мають бути узгоджені з принципами сталого розвитку
6. Цілі мають відповідати інтересам громади
7. Управління має здійснюватися за вимогами національного лісового фонду

Джерело: Лісогосподарська комісія Шотландії, 2008 р.

Екологічні аспекти

Управління більшістю комунальних лісів чітко ставить за мету збереження біорізноманіття та захист ландшафтів.

Там, де ліси передаються в управління громадам, зазвичай докладають зусиль до збільшення пропорції корінних порід, часто широколистяних, але також корінної сосни звичайної *Pinus sylvestris*. Разом

з тим, висаджені хвойні ліси підтримуються для виробництва деревини. Ліси, висаджені громадами, зазвичай складаються з корінних порід. Лісогосподарювання часто ставить за мету розширення існуючих площ старих лісів, які називають пралісами, та покращення умов для захисту зникаючих видів флори та фауни, таких як кажани, лісові куріпки та руді білки.

Економічні аспекти

Зазвичай вартість придбання комунальних лісів покривається з приватних пожертв (благодійних внесків) та урядових грантів. Догляд у таких лісах часто здійснюється за рахунок продуктивного сталого господарювання та додаткових урядових грантів, які надаються на підтримку соціальних та екологічних функцій лісу (туризм, рекреація,

біорізноманіття). Стале лісогосподарювання іноді дозволяє повністю повернути вкладені інвестиції (залежно від типу лісу та наявних варіантів господарювання).

Господарювання в комунальних лісах є постійним джерелом деревини для членів громади, а також сприяє виникненню малого бізнесу та створенню робочих місць у віддалених

місцевостях, де існує проблема із працевлаштуванням. Бізнес може базуватися не лише на деревині, а й на недеревній лісовій продукції. Наприклад, організація «Заліснення Шотландії» пропонує величезний обсяг продукції, яку можна заготовити в шотландських лісах і продавати на комерційній основі, зокрема мед, їстівні гриби та ягоди (особливо у вигляді желе та повидла).

Соціальні аспекти

В умовах досить віддаленого розташування поселень в Шотландії комунальні ліси сприяють згуртованості громади.

Оскільки бажання створити громадський ліс виникає в обмеженій кількості людей, досить складно зберегти цю мотивацію після успішного розгляду заяви, та ще й залучити широке коло населення. У декількох випадках це досягалось тим, що комунальні ліси ста-

вали місцем проведення культурних та художніх подій. Хоча подекуди відчуття приналежності до громади можна створити, просто облаштувавши приємний простір для відпочинку – ігор, прогулянок, бігу, катання на велосипеді, їзди на конях, орієнтування. Часто комунальні ліси використовуються як місця навчання учнів та широкої громадськості з питань довкілля. Громада також може бути залучена до моніторингу та досліджень.

Практичний приклад: комунальний ліс Вупло

Перший у Шотландії комунальний ліс Вупло з'явився завдяки мрії сільського скульптора

Ліси Вупло належать та управляються благодійною організацією «Ліси громади Вупло», якою керують 100 волонтерів, котрі вважають важливим просувати лісівничу культуру, зберігати традиційні лісівничі знання та навички.

Комунальний ліс складається з 20 га дерев змішаних корінних твердолистяних порід та комерційної ситхінської ялини. Довгостроковою метою господарювання є заготівля переважно ялини та заміщення її корінними твердолистяними породами.

Метою діяльності «Лісів громади Вупло» є вигода місцевої громади – зокрема, це стосується освіти, навчання, рекреації та сталого виробництва лісової продукції. Це включає розробку річної програми заходів, спрямованих на просування лісівничої культури, безкоштовне надання лісів іншим організаціям для проведення заходів, пов'язаних з музикою, мистецтвом, лісівничими навичками, вивченням дикої природи та іншими культурними дослідженнями, а також відкритий доступ до лісу членів місцевої громади.

Ліс Вупло був першим комунальним лісом у Британії. Він був створений завдяки Тіму Стеду, скульптору по дереву та меблевику, який проживав у селі неподалік. У своїй роботі він використовував не імпортовану деревину, а корінні британські твердолистяні породи. Почувши

про можливість купити лісові землі, він почав збирати стартовий капітал (£3500), для чого виготовив та продав 365 дерев'яних обухів для сокир, що назвав проектом «Сокири для дерев». Кожен обух був унікальним і зробленим із різних британських твердолистяних порід.

У результаті інформаційної кампанії проекту «Сокири для дерев» до його справи приєдналися й інші люди. Землю купили з грантовим фінансуванням від WWF (Фонду дикої природи) та Комісії з питань села; для управління цією ділянкою було створено організацію «Прикордонні комунальні ліси». На час купівлі тільки половина площі ділянки була вкрита лісом, решта – просто поля. Упродовж декількох років з допомогою волонтерів тут висадили тисячі дерев на полях та ділянках лісу, де колись росла корінна ситхінська ялина. Крім цього, вилили ставки, нору для видр, збудували дерев'яний будиночок, критий навіс та туалет. Облаштовано місце для барбекю, яке дуже подобається відвідувачам. Деякі з них залишаються на нічліг в наметах або в дерев'яному будиночку. Також облаштували спеціальні стежки для полегшення доступу людей з обмеженими фізичними можливостями, побудували тротуари з дошок, містки та перелази.

На жаль, постійною проблемою для лісу Вупло є вандалізм, сміття, а також нічні вечірки з голосною музикою.

Словаччина: повернення лісів попереднім власникам

Зузана Сарвашова та Петер Шішка

Правовий статус лісів

Сучасна Словаччина є нещодавно створеною державою. Управління лісами країни змінювалося від часів Австро-Угорської імперії до Першої світової війни, в наступні десятиліття – під час створення, розпаду і реформування Чехословаччини, згодом, із 1948 по 1989 роки, в період Радянської влади. У зв'язку з такими суттєвими змінами режимів відбувалися масові міграційні процеси. Після закінчення соціалістич-

ного режиму Словацька Республіка нарешті стала незалежною державою.

Під час соціалістичного режиму землі країни знаходилися у колективній власності й управлінні. Після прийняття нової Конституції 1989 року, Земельного кодексу № 229/91 та інших законів були відновлені права приватних осіб на землю (реституція). Повернення лісових

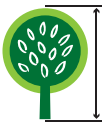
земель їхнім попереднім власникам все ще триває і характеризується диверсифікацією управління лісовим господарством. Цей процес складний, оскільки не завжди можна віднайти попередніх власників (у зв'язку з міграцією населення), тому окремі ліси залишаються невизнаними.

Хоча державні установи управляють 55,1% загальної площі лісів, вони мають право власності тільки на 40,2%. Категорія недержавних лісів включає приватні, громадські, церковні, муніципальні та ліси сільськогосподарських кооперативів. Найбільш поширені організаційно-правові форми недержавних лісів: земельні асоціації з чи без статусу юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності; товариства з

обмеженою відповідальністю; акціонерні товариства; фізичні особи з чи без ліцензії на ведення бізнесу; адміністративні одиниці (комерційні, напівгоспрозрахункові), що мають зв'язок з муніципалітетами.

Ліси Словаччини є важливою природною спадщиною, що відображає їхню екологічну цінність, економічне значення та культурну вагомість. Все це відіграє важливу роль в національному, європейському та світовому контексті. Цілі та пріоритети державної лісової політики визначені в Національній лісовій програмі, основною метою якої є стаке ведення лісового господарства. Це передбачає економічно обґрунтоване ведення лісового господарства, яке забезпечує соціальні та екологічні потреби.

Основні показники

- **Національна площа лісів:** 2 007 441 га, або 40,6% загальної площі країни

- **Площа, вкрита лісом:** 1 933 591 га лісових земель та 275 000 га сільськогосподарських та інших земель, вкритих лісом

- **Площа лісів в громадському управлінні:** 519 361 га, крім того, 170 264 га муніципальних лісів

- **Частка лісів в громадському управлінні:** близько 26%

- **Власність на ліси:** державні ліси (у т.ч. військові) 40,2 %, муніципальні 9,7%,

громадські 25,6%, церковні 3%, приватні 13%, сільськогосподарських кооперативів 0,2%, невідомі власники 8,2%

- **Кількість осіб, що беруть участь в громадському лісогосподарюванні:** складно визначити у зв'язку зі змішаними типами власності

- **Основні типи лісу:** хвойні 40,3%: ялиця *Picea spp.* 30%, ялина *Abies spp.* 4,4%, сосна *Pinus spp.* 7,6%, інші хвойні 3,3%; решта 59,7% – широколистяні ліси: дуб *Quercus spp.* 11,2%, бук *Fagus silvatica* 30,1%, граб *Carpinus betula* 5,6%, клен *Acer spp.* 1,7%, ясен *Fraxinus spp.* 1,2%, тополя *Populus* 0,9%, інші 4,5%

Правові категорії лісу в Словаччині

Державні ліси (у т.ч. військові) – 40,2%. Управляються такими державними суб'єктами: «Ліси Словачької Республіки», «Лісосільськогосподарська власність», «Державні ліси Татранського національного парку». Усі згадані суб'єкти підпорядковуються Міністерству сіль-

ського господарства Словаччини, а «Військові ліси і власність» підпорядковується Міністерству оборони Словаччини. Державні суб'єкти також управляють лісами з невизначеною формою власності (близько 8,2%) та лісами, отриманими в оренду від недержавних суб'єктів.

Муніципальні ліси – 9,7%. Як власники лісів, муніципалітети управляють своєю власністю або надають її в оренду. У разі, якщо муніципалітет управляє своєю власністю самостійно, він може створювати юридичну особу – суб'єкт господарської діяльності. В інших випадках муніципалітет реалізує своє право власності через органи управління, місцеву раду або збори компанії (товариство з обмеженою відповідальністю, приватне підприємство) шляхом затвердження бюджету, балансу прибутків і витрат, зведеного балансу лісогосподарського підприємства та через затвердження менеджменту лісогосподарського підприємства (директор, заступник, кількість штатних одиниць тощо). Муніципалітет не втручається в експертну роботу лісогосподарського підприємства. Найбільшим власником муніципальних лісів в Словаччині є місто Кошице (19 432 га).

Громадські ліси – 25,6%. Ці ліси належать багатьом співвласникам і не можуть бути поділені, оскільки ліс має управлятися як одне ціле. З прийняттям Закону про громадську землю № 181/1995 було визначено правила закриття підприємств, що існували до появи громадських

лісів. Крім цього, було визначено інші зобов'язання щодо господарювання в цих лісах – правовий і економічний статус, метод господарювання, права, обов'язки і стосунки між членами земельної громади.

Ліси у власності церков – 3%. Це приватні ліси, що перебувають у власності релігійних громад та церков. Згідно із законами №282/1993 та №161/2005, що регулюють питання власності церков та релігійних громад, вони можуть ставити вимоги щодо своєї нерухомості. Для господарювання в лісах, що були повернуті церквам, зазвичай створюється асоціація, як, наприклад, компанія ПРО ПОПУЛО Попрад (11 700 га), що була заснована в 1991 році й відповідає за управління лісовою та сільськогосподарською власністю Римо-католицької єпархії на території Спішське Подградіє.

Приватні ліси – 13%. Приватні ліси зазвичай займають дуже малі площі і можуть управлятися лісовими кооперативами або земельною спілкою (наприклад, у формі товариства з обмеженою відповідальністю).

Методи участі громад

Існує дві організаційно-правові форми громадських лісів. Одна передбачає створення юридичної особи (асоціації), засновниками якої виступають власники лісів; інша дозволяє управління громадськими лісами без створення юридичної особи.

Перший варіант застосовується переважно тоді, коли є велика ділянка лісу з хорошою продуктивністю, достатніми можливостями заготівлі, а управління розвивається досить позитивно. Другий варіант передбачає менеджмент на маленьких ділянках лісу, тобто це дає можливість раціонального обмеження управління.

Зазвичай власники самостійно виконують лісові роботи. Заготовлену деревину вони або використовують для власних потреб, в першу чергу опалення, або продають підприємницьким структурам. Основним механізмом залучення малих приватних власників лісів до управління є участь у спільних зустрічах, де приймаються колективні рішення щодо фактичних та планових показників використання деревини з їхніх лісів.

Інтересами асоціацій комунальних лісів є: координація заходів, спрямованих на забезпечення сталого управління та покращення стану лі-

сів; коментування політичних пропозицій та законодавчих документів; організація освіти власних членів. Деякі з них об'єднані в більші асоціації.

До найбільш активних недержавних асоціацій у сфері власності на

ліси належать Асоціація муніципальних лісів Словаччини (62 члени, 134 054 га), Спілка регіональних асоціацій недержавних лісів (10 членів, 276 200 га) та Асоціація власників приватних та спільних лісів в регіоні Банська Бистриця (534 члени, 134 011 га).

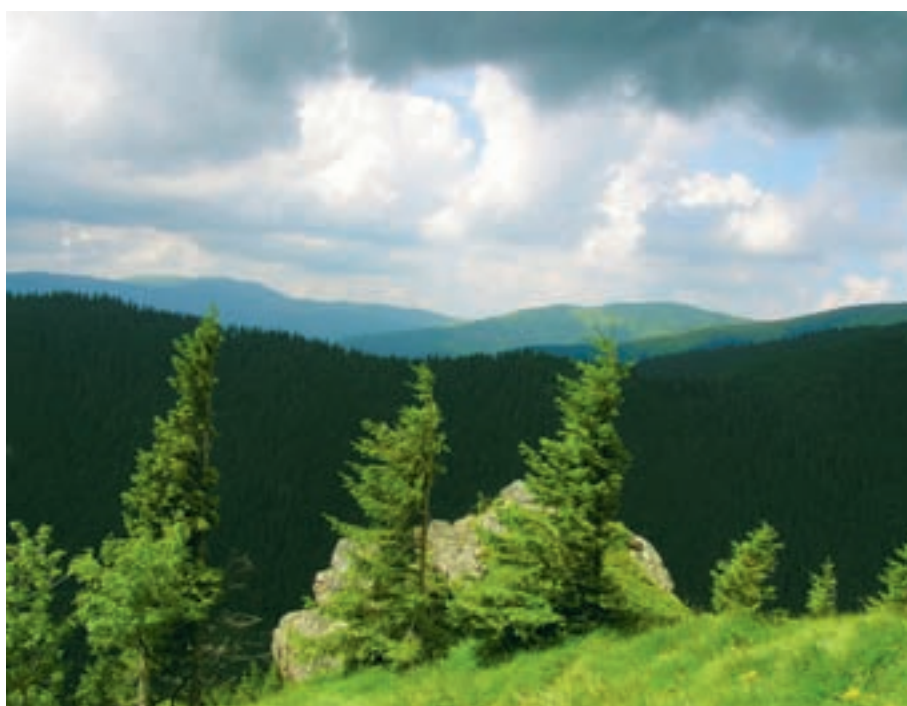
Практичний приклад: урбаріальні ліси Велкі Кліж

Передгірне село Велкі Кліж розташоване на території гори Трібеч, в районі Партизанське (Західна Словаччина), з кам'янистими лісовими ґрунтами (80%) та вапняком (20%).

Згідно з кадастром на території 4 241 га проживає 920 жителів. Урбаріум села Велкі Кліж об'єднує близько 600 власників сільськогосподарської та лісової землі загальною площею 786 гектарів. Щорічні рубки становлять близько 800 м³, з яких одна третина – паливні дрова. Наявні 248 га пасовищ урбаріуму В. Кліж передані в оренду асоціації мисливців «Врх Гора».

За сприятливих економічних умов щорічна заготівля сосни досягає майже 420 м³ з таким сортиментом: 30% пиловник (переважно класу IIIВ або IIIС через наявність великих сучків), 60% балансової деревини і 10% жердини та дрова. Лісове господарство урбаріуму має можливості виготовляти 10% пиломатеріалів класу IIIВ, 60% балансової деревини та 20% паливної деревини залежно від якості деревини і потреб асоціації. Наприклад, турецький дуб з його 50% у складі насаджень не використовується для виробництва пиловника через низький попит, оскільки деревина є невисокої

Велкі Кліж
щороку
заробляє
€3000
на туристичних
послугах

якості (багато сучків, викривлень та тріщин через морози). Деревина турецького дуба використовується в основному для виробництва дров для членів урбаріуму. Урбаріум забезпечує 4-6 постійних покупців пиловником і балансовою деревиною на вигідних умовах.

В умовах економічної кризи здійснюється заготівля тільки широколистяних порід. Майже вся заготовлена деревина призначена для забезпечення своїх членів паливною деревиною. Урбаріум має лише одного покупця на розпилу дубову деревину, постачання якої здійснюється на основі двосторонньої угоди.

Найважливішими випробуваннями для громади є спроба диверсифікувати власні заходи та забезпечити додатковий дохід членам урбаріуму В. Кліж, а також сприяти розвитку муніципалітету і регіону.

Урбаріум Велкі Кліж пропонує відвідувачам лісів різноманітні рекреаційні послуги, такі як:

- проживання в лісовому будинку;
- відпочинок на дитячій площадці;
- використання спортивних та туристичних пішохідних стежок;
- заняття спортом на футбольному полі.

Спочатку необхідно було переконати співвласників урбаріуму В. Кліж у необхідності інвестицій. Це вимагало, на додаток до всього іншого, тимчасового призупинення виплати пайових часток на період дворічного впровадження проекту.

У результаті економічні вигоди наступні:

- щорічні надходження понад €3000 від туристичних послуг, особливо проживання;
- надходження до муніципального бюджету від обслуговування туристів;
- створення нових робочих місць для місцевих умільців.

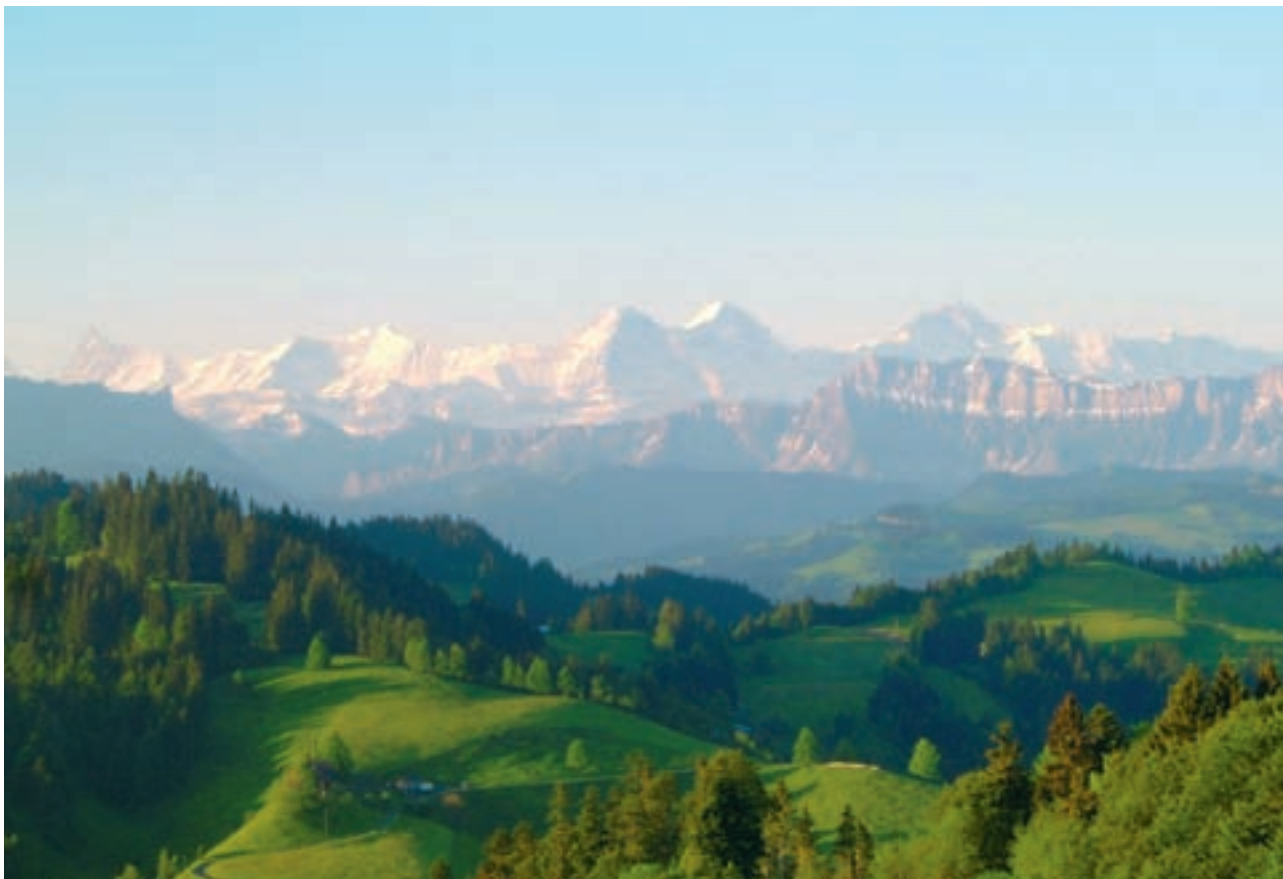
Інші вигоди для громади:

- відпочинок та освіта жителів муніципалітету (переважно дітей дошкільного віку та учнів початкової школи);
- створення простору для зустрічі муніципальних організацій (Мисливська асоціація «Врх Гора» та місцеві відділення клубу словацьких туристів «Остра», клуб пенсіонерів тощо);
- участь у заходах, що є корисними для громади (напр., збір сміття);
- покращення навколишньої інфраструктури та надання послуг місцевому населенню.

Швейцарія: довготривала історія громадських лісів

Рафаель Швіттер та Еріх Оберхольцер

Правовий статус лісів

Федеральний закон Швейцарії про ліси датується ще 1876 роком. Із того часу до нього було внесено важливі поправки, останні – у жовтні 1991 року. Закон був прийнятий, головним чином, для забезпечення збереження лісів країни в їхніх існуючих географічних межах, та з метою пропагування їх різноманітних функцій (захисних, соціальних, економічних). При цьому Закон містить як положення, що стосуються за-

хисту галузей лісового сектору, так і ті, що передбачають захист громад від природних лих: зсувів землі, лавин та каменепадів.

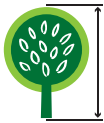
Тепер закон знову переглядається і до нього вносяться поправки, проте вони не стосуються форм власності на ліси.

58% лісів держави знаходиться під безпосереднім громадським

контролем – через громади або «групову спадщину», в той час як 28% ще знаходяться у приватній власності (див. нижче). Федеральний закон визначає рамкові положення, що стосуються усіх лісів, незалежно від їхньої форми власності. Впровадження закону в основному

є обов'язком кантонів (прим.: федеральна адміністративно-територіальна одиниця – аналог області в Україні), що мають свої власні нормативи і закони в рамках федерального закону. Громади часто мають додаткові правила, що регулюють управління їхніми лісами.

Основні показники

- **Площа державних лісів:** 1 247 856 га (дані 2007 року) – 30,2% загальної площі
- **Площа, вкрита лісом:** 1 247 856 га
- **Площа лісів, що знаходиться у громадському управлінні:** 725 541 га (громадські ліси і ліси «громадян»)
- **Частка лісів у громадському управлінні в загальному лісовому фонді:** 58,1%

- **Кількість учасників громадського лісогосподарювання:** складно визначити
- **Основні типи лісів (із переважаючими породами):**
хвойні (69% усіх лісів, переважно на великих висотах) – ялиця *Abies alba*, ялина *Picea abies*, сосна (особливо *Pinus silvestris*), модрина *Larix decidua*; широколистяні (31% усіх лісів, переважно в рівнинній частині та на нижчих гірських схилах) – бук *Fagus sylvatica*, ясен *Fraxinus excelsior*, клен-явір *Acer pseudoplatanus* та інші

Правові категорії лісу в Швейцарії

Громадські ліси (приблизно 28% загальної площі усіх лісів) – це ліси, що належать і управляються громадами – найменшою адміністративною одиницею в Швейцарії. Усі домогосподарства в межах території громади автоматично знаходяться під її юрисдикцією, але лише ті особи, хто має швейцарське громадянство, можуть приймати участь в її політичних функціях. Рішення щодо управління громадськими лісами приймаються виборчою сільською (громадською) радою, яка, зазвичай, отримує консультації від лісівника, найнятого (на повну чи неповну ставку) громадою.

Ліси, що «успадковані групою» (прибл. 30% загальної площі усіх лі-

сів) – це ліси, що належать групі домогосподарств (громадам міст або сіл), котрі мають успадковане право власності на ліси. Сутність цієї власності та пов'язані з нею права дещо різняться в різних частинах Швейцарії (часто передують сучасній Швейцарії в рамках Конституції 1848 року), але загалом це привілейоване право успадкованої власності, яке не поширюється на домогосподарства, що оселилися в цій місцевості нещодавно. Таким чином, в управлінських рішеннях немає повної участі громади.

Кантональні ліси (трохи більше 4% загальної площі лісів) – це ліси, що належать та напряму управляються кожним кантоном окремо (всього в

Швейцарії 26 кантонів). Площі лісів значно різняться, найбільше лісів у кантонах Берн та Во.

Федеральні ліси (менше 1% від загальної площі лісів) – це ліси, що належать та напряду управляються Швейцарською Конфедерацією – це стосується охоронних площ національного значення.

Корпоративні ліси (майже 5% загальної площі лісів) належать та управляються корпораціями (деякі

з них дуже старі й мають успадковане право) або промисловими кооперативами.

Приватні ліси (28% від загальної площі лісів) належать та управляються приватними особами чи організаціями.

Інші «громадські» ліси включають ліси, що належать релігійним та подібним організаціям та управляються ними – загалом, це невелика за часткою категорія.

Методи участі громад

Загалом, усі жителі в Швейцарії мають вільний доступ до лісів та право на збирання грибів та ягід в них; це стосується також і приватних лісів. Збір інших продуктів лісу є, тим не менш, обмеженим, і регулюється залежно від форми власності.

У Швейцарії є чіткі положення щодо можливості широкої громадськості бути залученими до планування ведення лісового господарства на регіональному рівні.

За законом кантони повинні (Постанова про ліси, стаття 18) забезпечити, щоби люди на території:

- були належно поінформовані про цілі планування та їх часові рамки;
- мали можливість брати участь у прийнятті рішень щодо управління лісовими ресурсами;
- мали доступ до консультацій і пояснень щодо підготовлених документів з планування ведення лісового господарства.

Кантони розробили настанови для так званого «дворівневого планування».

Перший рівень – це «регіональний план ведення лісового господарства», який може охоплювати декілька громад.

Другий рівень – це план ведення лісового господарства, який детально описує лісгосподарські заходи.

Громади беруть участь у прийнятті рішень щодо питань лісового господарства безпосередньо через участь у таких заходах:

- розроблення додаткових нормативів (дотримуючись регіонального плану), що визначають деталі ведення лісового господарства та розподіл вигод;
- схвалення (або поправка) до річного бюджету;
- обрання місцевого лісівника.

Екологічні аспекти

Ліси Швейцарії добре захищені від неекологічних методів втручання ще з 1876 року, і важко визначити екологічні вигоди саме громадського лісогосподарювання – усі ліси надають такі вигоди, цими вигодами користуються усі жителі.

Захист від природних лих є дуже важливим аспектом екологічної ви-

годи від лісів, особливо в гірських місцевостях країни, де ризик лавин, зсувів ґрунту та повеней є потенційно високим.

Проте систематичного застосування якихось інструментів для підрахування реальних екологічних вигод лісів до цього часу не здійснювалося.

Економічні аспекти

У минулому громадські ліси були джерелом доходу для місцевих громад, особливо завдяки продажу деревини. У деяких випадках цей дохід розподілявся у формі річної готівкової виплати кожному домогосподарству.

Інші вигоди включали можливість закуповувати дрова за зниженими цінами; права на випас худоби та безкоштовну ялинку на Різдво. Деякі з цих вигод все ще існують, хоча більшість домогосподарств більш не використовують дрова як джерело опалювання або не мають худобу для випасання. (На відміну від громадського лісу Райнау, див. приклад).

У зв'язку з низькими цінами на деревину сьогодні лісогосподарювання є для громад радше обов'язком, аніж вигодою. В той час як ситуація на ринку поволі покращується, ціни все ще недостатньо високі, щоб дати хороший прибуток.

Погано функціонуючий ринок деревини може іноді навіть стимулювати небажані управлінські дії, такі як відстрочення прорідження (що призводить до густих, малопродуктивних деревостанів) або надмірна заготівля легкодоступних лісів. Тому вчасне реагування лісової служби та нагляд за лісами є дуже важливим для ефективного лісогосподарювання.

Соціальні аспекти

Оскільки добробут більшості людей, що проживають у Швейцарії, безпосередньо не залежить від лісів, громадське лісогосподарювання має низький потенціал як рушійна сила соціальних змін (на противагу тому, як це відбулося в Непалі (див. приклад на стор. 28-29)). Іноді люди навіть не знають про свої права участі в прийнятті рішень з питань лісового господарства.

Однак ліси відіграють дуже важливу роль для якості життя сільських та міських жителів. Широко вико-

ристовується та високо цінується рекреаційна функція лісів – включаючи пішохідні походи та прогулянки, біг, катання на гірських велосипедах, оренду лісових будиночків на свята.

Користь для здоров'я від занять на свіжому повітрі визнається компаніями зі страхування здоров'я, що проспонсорували облаштування бігових доріжок в лісах як засіб заохочення людей бути здоровими та підтримувати хорошу фізичну форму.

Практичний приклад: громадський ліс Райнау

30% енергії,
що йде на
опалення,
забезпечується
дровами із
власних
лісів Райнау

Громада Райнау з населенням 1350 осіб (приблизно 300 домогосподарств) володіє 240 га лісу. Крім того, 50 домогосподарств є власниками приватного лісу – маленьких ділянок середньою площею 1 га.

Кожні чотири роки жителі обирають комітет із п'яти осіб, котрі беруть на себе відповідальність за справи громади. Один із членів комітету відповідає за управління громадським лісом і готує всі питання, пов'язані з лісом, на рішення комітету.

Основні завдання цього управлінця:

- підряд лісничого, який, як правило, працює і на інші громади (один лісничий управляє площею до 1000 га);
- участь у процесі планування ведення лісового господарства, що скеровується лісовою службою кантону;
- нагляд за усією господарською діяльністю лісничого в громадському лісі та дорадчими послугами лісничого в приватних лісах (безкоштовно для власників).

Ліс громади Райнау – переважно природний дубовий ліс (*Quercus spp.*). Такий тип лісу є рідкістю для Швейцарії, він представляє собою особливий інтерес як середовище існування багатьох видів рослин та тварин, що знаходяться під загрозою зникнення (наприклад, дятлів). Тому цей ліс має національне значення для збереження природи. З метою утримання оптимального ареалу для проживання видів, що знаходяться під загрозою зникнення, потрібно застосовувати спеціальні господарські методи, які протирічать максимально економічно вигідному веденню лісового господарства (зокрема, заготівля річної розрахункової лісосіки 1200 м³). Для вирішення цієї проблеми під керівництвом лісової служби канто-

ну було розроблено контракт, згідно з яким громада дотримується спеціальних стандартів управління (щодо збереження лісів як ареалу флори та фауни), а кантональні служби (лісова та захисту природи) виплачують повну компенсацію за додаткові витрати та неотримані прибутки від комерційної діяльності.

У лісі Райнау заготівля паливної деревини становить 75%. Для такого обсягу немає ринку збуту, тому на загальних зборах громада вирішила встановити комунальну систему опалення, що працюватиме на тирсі.

Така система забезпечує опалення комунальних будівель (наприклад, шкільні будівлі, плавальний басейн), а також приватних будинків. Власники цих будинків сплачують за опалення за ринковими цінами.

Таким чином, громада Райнау покриває дровами з власних лісів 30% від загального споживання енергії, що йде на опалення. Вона вирішила проблему використання значної кількості дров, що отримує зі свого лісу, та водночас стала піонером у заміщенні вугілля і газу відновлюваними джерелами енергії.

В'єтнам: стала лісозаготівля приносить кошти громадам

Патрік Россє та Бюї Фуок Чуонг

Правовий статус лісів

Ліси у В'єтнамі класифікуються за трьома категоріями:

- експлуатаційні ліси (36% площі лісів);
- охоронні ліси (48% площі лісів);
- ліси спеціального використання (16% площі лісів).

В'єтнам є однопартійною соціалістичною республікою, в якій Комуністична партія відіграє центральну

роль в усіх аспектах життя. Однак за останні три десятиріччя економічний розвиток став важливішим національним пріоритетом, аніж комуністична ортодоксальність.

На цьому тлі сталися радикальні зміни щодо власності на ліси. До кінця 1980-х років більшість лісових площ перебувала у власності та управлінні держави (державних лі-

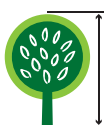
согосподарських підприємств). Поступовий занепад лісових площ, не-ефективність ведення лісового господарства та визнання ролі місцевого населення зумовили необхідність передачі земель громадам.

Із початку 1990-х років місцеве населення залучалося до ведення лісового господарства через контракти з охорони лісів. Згодом приватним домогосподарствам надали

можливість отримувати довгострокові сертифікати на користування землею (так звані Червоні книги), які дійсні впродовж 50 років. Такі сертифікати видаються на неродючі землі, що класифікуються як лісові.

Новий Закон про землю від 2003 року також відкрив можливість надання землі (включно з лісовими площами) громадам (групам домогосподарств або селам).

Основні показники

- **Площа державних лісів:** 19 000 000 га (58% від загальної площі)

- **Площа, вкрита лісом:** 13 118 800 га (38,7% від загальної площі), з яких 10 348 600 га природних лісів та 2 770 200 га лісонасаджень

- **Площа лісів у громадському лісогосподаруванні:** 691 261 га

- **Частка загальної лісової площі у громадському управлінні:** 5,3%

- **Кількість осіб, що беруть участь у громадському лісогосподаруванні:** складно визначити

- **Головні типи лісу:** вічнозелені та напівлистяні широколистяні ліси, листяні ліси, бамбукові та пальмові, хвойні ліси, відкриті широколистяні ліси

Правові категорії лісів у В'єтнамі

Державна власність: держава все ще є найбільшим власником лісу у В'єтнамі (58% від загальної площі лісів). Система державної власності складається з таких трьох структур: державні лісогосподарські підприємства, управлінські ради з охорони лісів та управлінські ради зі спеціального використання лісів.

Приватна власність: домогосподарства та спільні підприємства є другою за величиною групою власників у В'єтнамі (близько 25% від загальної площі лісів). Зокрема, приватними лісами вважаються лісові плантації, що перебувають у приватній власності.

Власність громади: групи домогосподарств або сільські громади можуть мати ліс у власності. Цю категорію було запроваджено у 2003 році, і вона все ще знаходиться на стадії становлення.

Ліс, що охоплюється контрактом: контракт укладається між державою та організацією, домогосподарством, групою домогосподарств або селом для охорони лісу. В рамках цієї домовленості власність залишається у держави, і сторона, з якою укладається контракт, має права, викладені в контракті.

Методи участі громад

За останні 30 років політична система В'єтнаму зазнала децентралізації.

У 1986 році Комуністична партія започаткувала політичні реформи в напрямі економічної лібералізації та інституційної реструктуризації на всіх рівнях. Це створило сприятливе середовище для розвитку громадського лісогосподарювання.

Однак концепцію громадського лісогосподарювання було офіційно затверджено лише нещодавно, в новому Законі про землю 2003 року та Законі про ліси 2004 року.

В 1990-х роках багато проектів, що впроваджувалися за міжнародної підтримки (особливо проекти Німецького бюро технічної співпраці (GTZ) та Швейцарської агенції розвитку та співробітництва/ Гельветас), досліджували найкращі варіанти запровадження громадського лісогосподарювання у швидкозмінному політичному середовищі В'єтнаму. Законодавча база на той час ще не була сформована.

Нині міцна законодавча база для громадського лісогосподарювання у В'єтнамі вже існує, і це означає, що дану концепцію можна широко запроваджувати. Однак слід ще

багато чого зробити – новий підхід господарювання потребує залучення багатьох зацікавлених сторін, які повинні отримати нові навички і, насамперед, змінити ставлення до використання лісових ресурсів.

Громада у В'єтнамі відіграє центральну роль на всіх етапах громадського лісогосподарювання. У процесі розподілу лісових земель та в лісовпорядкуванні беруть участь багато сторін.

Для залучення членів громади до інвентаризації лісових ресурсів було розроблено прості методи та інструменти.

Цілі ведення лісового господарства визначаються на зборах села. Громада обирає раду з ведення лісового господарства в складі п'яти осіб, яка відповідає за впровадження та моніторинг усіх лісогосподарських заходів. До того ж, існує група з охорони лісу громади та група з проведення заготівлі в комунальному лісі, обидві групи складаються з селян.

Сільські збори скликаються для прийняття рішень щодо проведення заходів з охорони лісу, лісозаготівлі та, особливо, з розподілу вигод, отриманих від лісових ресурсів.

Екологічні аспекти

На більшості пілотних територій із впровадженням громадського лісогосподарювання спостерігається покращення стану лісу.

Це, у свою чергу, позитивно впливає на довкілля, сприяє збереженню ґрунтів, зменшує ризик ерозії та

паводків. Це вкрай важливо, адже захист водозборів є актуальним для В'єтнаму, де дві третини землі – це гірська місцевість. Крім того, з початком ведення лісового господарства громадами виникла тенденція до збільшення видового різноманіття рослинного світу.

Економічні аспекти

Економічні вигоди є важливими для успіху громадського лісогосподарювання. Громадське лісогосподарювання має два види економічних вигод, а саме: створення робочих місць та отримання доходу від продажу деревної продукції.

У В'єтнамі доходи, отримані від лісу, значно різняться залежно від ситуації та, особливо, від якості лісу, що виділений громаді. Якщо громада отримала у власність продуктивний ліс у хорошому стані, то це може їй забезпечити значні прибутки (як у випадку з селом Бю Нор, описаному в посібнику, де громада отримує сталий річний дохід приблизно в \$30 000). Ці фінансові ви-

годи є дуже важливими для громад у віддалених та гірських місцевостях В'єтнаму.

Однак багато лісів, виділених громадам, перебувають у поганому стані (деградовані лісові площі) і не забезпечують жодних короткострокових прибутків. У таких випадках потрібно надати додаткове зовнішнє заохочення з метою мотивації громад приступити до довгострокової інвестиції у ведення лісового господарства. Так, було апробовано введення «оплати за механізми Екологічних послуг» та «зменшення викидів від вирубок та деградації», але поки що помітних результатів не отримано.

Соціальні аспекти

Ліси є невід'ємною частиною життя людей, що мешкають у гірській місцевості В'єтнаму. Лісові землі використовуються для вирощування (підсічно-вогневого) та збору різноманітної недеревної лісової продукції (для їжі, кормів, ліків та інших власних потреб).

В результаті вищенаведених фінансових вигод громадське лісогосподарювання може відігравати важливу роль у зменшенні рівня бід-

ності у віддалених та гірських місцевостях В'єтнаму.

Завдяки участі багатьох сторін підвищується обізнаність та організаційні навички місцевого населення. При цьому зростає потенціал громад місцевих етнічних меншин у прийнятті рішень, що мають значення для їхнього життя; таким чином громадське лісогосподарювання є рушійною силою уповноваження місцевого населення.

Практичний приклад: комунальний ліс Бю Нор

Громада
Бю Нор,
застосовуючи
вибіркові рубки
та природо-
зберігаючі
методи
лісозаготівлі,
отримала
\$30 000
чистого
прибутку

Село Бю Нор є громадою етнічної групи мнонг, що складається з 98 домогосподарств, яким було виділено природний вічнозелений тропічний ліс площею 1016 га.

Впродовж трьох років (з 2005 по 2007) за підтримки проекту ППКН⁸ громаді Бю Нор вдалося запровадити та виконати повний цикл робіт: від розподілу лісових площ до планування ведення лісового господарства, лісозаготівлі та розподілу прибутків.

Село Бю Нор є конкретним прикладом, який демонструє, що громадське лісогосподарювання може давати прибутки та сприяти зменшенню рівня бідності у гірських місцевостях В'єтнаму.

При першій пілотній лісозаготівлі було заготовлено 476 м³ деревини та отримано \$26 500 чистого прибутку. Роботи зі звалювання лісу проводилися групою селян із самої громади, в той час як виконання трелювальних робіт було передано місцевій приватній лісозаготівельній компанії. Для забезпечення сталості ведення лісового господарства застосовувалися методи вибіркового рубки та природозберігаючої заготівлі.

У селі Бю Нор склались оптимальні передумови для запровадження громадського лісогосподарювання. Громада проживає недалеко від великої ділянки природного лісу, котрий перебуває в хорошому стані. Більш того, члени громади мають неабиякі місцеві знання про ліс – різні породи дерев та їх використання, місцеві управлінські методи тощо. Лісове господарство стало дуже важливим джерелом доходу для місцевої громади завдяки збору різної НДЛП на додаток до лісозаготівлі.

Основні проблеми при запровадженні лісогосподарювання полягали в тому, що на той час ще не були розроблені правила та процедури, не було визначено роль та обов'язки зацікавлених сторін. Більше того, місцеві органи влади спочатку не бажали передавати ведення лісового господарства громаді, і цей процес наштовхувався на велику кількість адміністративних перепон, особливо щодо видачі дозволу на заготівлю. Іншою проблемою в громаді був брак технічних та управлінських навичок із проведення лісозаготівлі. Тому нарощення потенціалу зацікавлених сторін відіграло значну роль у підготовчій фазі цього процесу.

⁸ Проект з підвищення кваліфікації та навчання сільському господарству та веденню лісового господарства у гірській місцевості В'єтнаму: проект фінансувався ШАРС та впроваджувався Гельветас у співпраці з урядом В'єтнаму

Висновки: яке майбутнє громадського лісогосподарювання в Україні?

Джейн Картер та Наталія Волошина

Правовий статус лісів

Чинне законодавство України визначає питання ведення лісового господарства у Лісовому кодексі України (далі – ЛКУ) в редакції 2006 року. Згідно зі статтею 7 усі ліси, що знаходяться в межах державного кордону України, є об'єктом права власності українського народу. У цій же статті визначено, що ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Відповідно до статті 8 ЛКУ держав-

на власність охоплює всі ліси України, крім тих, що перебувають у комунальній або приватній власності.

Відповідно до статті 9 ЛКУ, у комунальній власності перебувають ліси, що знаходяться в межах населених пунктів (власності територіальної громади), крім лісів, що перебувають у державній або приватній власності, й інші ліси, набуті або віднесені до об'єктів комунальної

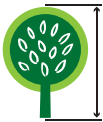
власності в установленому законом порядку.

На практиці це означає, що більшість лісів належать державі й перебувають у підпорядкуванні Державного комітету лісового господарства України. Так само як і за радянських часів, державні ліси територіально розподілені й закріплені за державними лісгосподарськими підприємствами (лісгоспами), які від-

повідають за ведення лісового господарства.

У той же час існують законодавчі положення про громадське право власності на ліси, що визначено у ст. 11 Лісового кодексу. Там зазначено, що лісові ділянки можуть бути передані з державної власності сільським радам (територіальній громаді) або органам місцевого самоврядування, утвореним громадою.

Основні показники

- **Загальна лісова площа в державі:** 10,8 млн. га (включаючи 1,6 млн. га лісів на заповідних територіях)

- **Площа, вкрита лісом:** 9,7 млн. га, або 15,7% загальної площі держави

- **Площа лісів, на яких здійснюється ведення лісового господарства комунальними лісгосподарськими**

- підприємствами:** понад 900 тис. га (близько 9% загальної площі, вкритої лісом)

- **Основні типи лісу (домінуючі породи):** сосна *Pinus sylvestris*, дуб *Quercus robur*, бук *Fagus sylvatica*, ялина *Picea abies*, береза *Betula pendula*, вільха *Alnus glutinosa*, ясен *Fraxinus excelsior*, граб *Carpinus betulus*, ялина *Abies alba*.

Розподіл лісової площі за органами управління

Ліси України перебувають під юрисдикцією різних міністерств та державних установ.

Розподіл лісів за органами управління такий:

- Державний комітет лісового та мисливського господарства України – 7,4 млн. га (68% загальної лісової площі)
- Міністерство аграрної політики України – 1,8 млн. га (17%)
- Міністерство оборони України – 0,2 млн. га (2%)
- Міністерство з надзвичайних ситуацій України – 0,2 млн. га (2%)
- Міністерство охорони навколишнього природного середовища України – 0,1 млн. га (1%)

- Міністерство транспорту і зв'язку України – 0,1 млн. га (1%)
- Інші міністерства та відомства – 0,2 млн. га (2%)
- Ліси на землях запасу – 0,8 млн. га (7%)

На даний час створено комунальні агролісгосподарські підприємства в деяких областях, зокрема у Житомирській, Івано-Франківській, Чернігівській, Сумській, Черкаській, Львівській, Вінницькій, Тернопільській та Хмельницькій. Це комерційні підприємства, засновані органами місцевого самоврядування, і їх діяльність, крім основної лісгосподарської діяльності, може включати деревообробку.

Методи участі громад

Загальноприйнятою практикою планування ведення лісового господарства в Україні є розроблення плану на рівні області державною лісовпорядною організацією (Виробниче об'єднання «Укрдержліс-проект» – єдина в Україні організація, що робить лісовпорядкування) та спеціалістами лісового господарства. Як і за радянських часів, план ведення лісового господарства розробляється на 10-річний термін. Відповідальність за виконання плану покладається на лісгосп та обласне управління лісового господарства. Можливість для місцевих громад брати участь у цьому процесі здебільшого є формальною, зокрема, шляхом участі голів сільських рад у технічних нарадах.

Швейцарсько-український проект розвитку лісового господарства в Закарпатті FORZA просуває ідею забезпечення ширшого залучення місцевого населення до процесів планування та ведення лісового господарства. Задля цього у співпраці із Закарпатським обласним управлінням лісового та мисливського господарства (ЗОУЛМГ), ВО «Укрдержліспроект», районними

та сільськими радами, місцевими лісгоспами та лісництвами, управлінням водного господарства, місцевою екологічною службою проект запровадив підхід дворівневого планування у двох пілотних громадах.

Цими пілотними громадами стали села Нижній Бистрий Хустського району та Богдан Рахівського району. Новий підхід дворівневого планування був розроблений в період 2004-2008 років і є подібним до тих заходів, які впроваджувалися у В'єтнамі та Киргизстані й описані в даній публікації. Ідея полягає в апробації підходу на рівні громади і створенні атмосфери співпраці та навчання серед ключових зацікавлених сторін таким чином, щоб згодом цей досвід був використаний у створенні демократичніших підходів в українській лісовій політиці. Навчальні поїздки для спеціалістів лісового господарства та посадовців галузі до інших країн, які мають досвід громадського лісгосподарювання та залучення громад до лісового господарства, сприяли ознайомленню та кращому розумінню цих питань.

Метод дворівневого планування, застосований у двох українських пілотних громадах, складається зі стратегічного плану розвитку громади, що розробляється самою громадою, та операційного плану розвитку лісового господарства, що розробляється органами лісового господарства. У даному випадку громадою є територіальна громада сільської ради, хоча обговорення плану не обмежувалося сільською радою – у процесі максимально забезпечувалися умови для широкого громадського обговорення та участі членів громади. З допомогою розробленого стратегічного плану громади отримали можливість впливати на прийняття рішень щодо господарювання в лісах, які розташовані поблизу їхньої території. Пріоритети розвитку природних ресурсів, визначені у стратегічному плані, є важливими дороговказами для лісівників, які мають врахувати ці пріоритети при розробці операційного (10-річного) плану ведення лісового господарства.

Як результат позитивного досвіду у двох пілотних громадах, ЗОУЛМГ прийняло рішення, що під час чергового лісовпорядкування необхідно забезпечити місцевим громадам можливість участі у процесі планування лісового господарства на наступні 10 років. Додатковим фактором, який вплинув на це рішення, стали вимоги Лісової Опікунської Ради (FSC) із сертифікації щодо належного ведення лісового господарства, яке передбачає консультування з місцевим населенням стосовно питань лісогосподарювання.

На відміну від попередніх засад лісовпорядкування, коли спільні наради відбувалися на рівні області за участю керівників облуправління, лісгоспів та держуправління охорони навколишнього природного середовища без залучення представників місцевих громад, у 2009-2010 роках цей процес проходив вже на рівні районів, із обов'язковим запрошенням керівників громад та інших зацікав-

лених сторін. Залучення представників 351 місцевої рад Закарпаття до нового процесу лісовпорядкування за відсутності попереднього досвіду такої участі виявилось досить складною задачею. Тому першим кроком було розповсюдження серед районних органів влади та сільських рад повної інформації про процес планування.

Сам консультаційний процес відбувався таким чином. Основним етапом була організація двох раундів технічних зустрічей на районному рівні, в яких взяли участь представники місцевих сільських, селищних, міських та районних рад, ЗОУЛМГ, лісгоспів та лісництв, лісовпорядники, районні екологи та представники інших організацій. Перший раунд зустрічей в кожному з 13 районів уже відбувся, метою цих зустрічей було не тільки поінформувати сільські ради про стан ведення лісового господарства та про процес лісовпорядкування, а й надати їм можливість заявити про свої конкретні потреби та інтереси щодо ведення лісового господарства. Останнє можна було зробити як під час зустрічі, так і в формі анкети, яку представники громад мали заповнити та надіслати лісовпорядникам. На жаль, не всі сільські ради скористалися такою можливістю – тільки 80 заповнених анкет були повернуті лісовпорядникам для врахування цих пропозицій в основних положеннях проекту організації і розвитку лісового господарства.

На момент написання цієї публікації пройшов і другий раунд консультаційного процесу з представниками тих же зацікавлених сторін, але вже на рівні 18 лісгоспів та обласного управління лісового та мисливського господарства – так звана перша лісовпорядна нарада з базового лісовпорядкування.

Представники лісовпорядкування поінформували учасників зустрічей про результати підготовчих робіт та готовність лісгоспу до проведення лісовпорядних польових робіт.

Учасники нарад мали можливість всебічно обговорити особливості виконання польових лісовпорядних робіт та основні питання організації і розвитку лісового господарства в лісгоспі. Рішення, прийняті з усіх питань, що розглядалися на лісовпорядних нарадах, зафіксовано в протоколі наради на рівні області, який затверджується обласним управлінням лісового та мисливського господарства за погодженням з держуправлінням охорони навколишнього природного середовища. Ці рішення є обов'язковими до виконання як для лісовпорядної організації, так і для постійних лісокористувачів та їхніх вищих керівних органів.

Після цього розпочнеться власне лісовпорядкування. Воно завершиться розробкою плану ведення лісового господарства для кожного окремого лісництва. Передбачається, що такий план буде представлено відповідній сільській раді, аби зібрати відгуки ще до того, як буде затверджено кінцевий варіант. Плани ведення лісового господарства узагальнюватимуться на рівні кожного лісгоспу. Основні показники планів ведення лісового господарства підпорядкованих лісгоспів після розгляду на другій лісовпорядній на-

раді та затвердження у встановленому порядку стануть основою зведеного плану для ЗОУЛМГ та підставою для проведення намічених лісогосподарських заходів.

У результаті Закарпатське обласне управління лісового та мисливського господарства матиме Основні положення та проект з організації та розвитку лісового господарства, а підпорядковані йому підприємства – плани ведення лісового господарства на наступні 10 років, що ґрунтуються на підходах наближеного до природи лісівництва та залучення громад до планування ведення лісового господарства.

Розробка плану ведення лісового господарства – це одна справа, виконання плану – зовсім інша. Основна відповідальність за виконання намічених в плані лісогосподарських заходів лежить на працівниках лісництв та лісгоспу, проте і в цій складовій лісогосподарювання метою нових підходів, які передбачають участь громад, є створення умов для залучення і консультування з громадами не тільки під час планування, а й під час виконання планів, працюючи в тісному контакті з органами місцевого самоврядування.

Практичний приклад: Нижній Бистрий

Нижньобистрівське пілотне лісництво Державного підприємства «Хустське лісове дослідне господарство», Хустський район, Закарпатська область

В рамках проекту FORZA Нижній Бистрий став першим прикладом партнерства громади та лісівництва, що пройшли через процес дворівневого планування. Цілі стратегічного розвитку були сформульовані у Плані розвитку громади (план першого рівня) і відображені та враховані у новому Плані багатофункціонального ведення лісового господарства (плані другого рівня).

Площа лісівництва становить 4782 га, кількість залучених членів громади (і таких, які залежать від ведення лісового господарства) – 2400 осіб (715 дворогосподарств).

Стратегічні цілі Плану розвитку громади:

1. Розвиток туризму (сільський туризм, активний туризм, екотуризм)
2. Деревообробка/ створення додаткової вартості
3. Покращення інфраструктури та умов проживання громади

Основні пункти Плану багатофункціонального ведення лісового господарства:

1. Формування різновікових мішаних деревостанів
2. Вдосконалення мережі доступу до лісового ресурсу та невиснажлива лісозаготівля
3. Забезпечення місцевої громади паливними дровами
4. Збереження лісів навколо туристичних маршрутів та місць відпочинку туристів
5. Збільшення частки захисних лісів
6. Розвиток мисливського господарства

Головні досягнення партнерства громади та лісівництва:

1. Мобілізація громади навколо

будівництва берегоукріплювальних споруд з поновлюваного місцевого матеріалу задля захисту від повеней – збудовано 425 метрів дерев'яного берегоукріплення.

2. Підвищення енергоефективності місцевої школи шляхом теплоізоляції вікон, дверей, заміни та утеплення даху, згодом – вдосконалення системи опалення.

3. Експеримент з підвищення ефективності використання паливної деревини у 8 домогосподарствах громади, що надав громаді та іншим зацікавленим сторонам перевірену на практиці інформацію про ефективність різних систем опалення та економію паливної деревини.

4. Розвиток сільського туризму: навчання для місцевих жителів з основ сільського туризму, розвитку власної справи; створено 8 садіб сільського туризму, проведено екологічну сертифікацію 6 садіб, здійснено промоційні заходи, промарковано і встановлено знаки (дороговкази) на 40 кілометрах пішохідних туристичних маршрутів навколо села, збудовано туристично-рекреаційний пункт (на території лісівництва).

5. Закладання пробних площ на території лісівництва і проведення рубок переформування, досвід передано іншим лісівництвам.

Новий метод дворівневого планування супроводжувався багатьма викликами. Лісівники звикли до планування ведення лісового господарства «згори – вниз», без жодних консультацій з місцевим населенням, і тому для них було незвично врахувати інші точки зору на ведення лісового господарства. Місцеве населення, яке до цього часу не мало досвіду участі у плануванні розвитку природних ресурсів, також зіткнулося з пов'язаними з цією участю труднощами. Весь процес тривав довгий час (частково тому, що для всіх це був перший досвід), але привів до покращення взаєморозуміння між сторонами.

Новий план ведення лісового господарства у Нижньому Бистрому враховує стратегічні напрямки розвитку громади

Досвід інших країн, який можна запозичити

Зміна ставлення серед лісівників-професіоналів

Мабуть, найбільше вражає в усіх прикладах даної публікації, включаючи українську пілотну територію Нижнього Бистрого, те, що громадське лісогосподарювання потребує зміни ставлення і сприйняття саме серед професійних лісівників. Хоча й існує загальне розуміння потреби ширшого залучення місцевого населення до питань лісового господарства, воно не завжди поділяється лісівниками-посадочцями на місцях, особливо тими, кого свого часу навчили централізованому управлінню лісовим господарством, що ґрунтується на концепції врядування в лісах від імені держави.

Сьогодні важливо внести зміни в навчальні програми з тим, щоб студенти мали доступ до інформації про більш сучасні методи і практики, а також тенденції лісового господарства у світі, як це зроблено в Національному лісотехнічному університеті України у Львові та Карпатському регіональному навчальному центрі в Івано-Франківську. Вдосконалені навчальні програми нададуть можливість молодим спеціалістам починати свою кар'єру з розумінням важливості залучення зацікавлених сторін, а вже досвідченим лісівникам – ознайомитися з новими тенденціями та підходами у лісовому господарстві.

Незважаючи на міжнародний досвід, який свідчить, що дорадча функція професійних лісівників у громадському лісогосподарюванні є важливою і забезпечує їм повагу та престиж, багато професійних лісівників розглядає його, як загрозу власній вагомості, та висловлює думку, що лісове господарство зазнає негативного впливу від залучення громад до лісогосподарювання.

Що стосується низької якості громадського лісогосподарювання, то таких прикладів небагато, навпаки, зазвичай лісогосподарювання у громадських лісах ведеться на належному рівні. Свідченням цьому є, зокрема, тривалий досвід громадського лісогосподарювання у Швейцарії.

Зміни у законодавстві

Запровадження громадського лісогосподарювання в країні часто вимагає суттєвих змін в лісовій політиці та законодавстві. Навіть якщо загальні закони дозволяють громадське лісогосподарювання, часто постає необхідність розробити та вдосконалити підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють запровадження таких змін. Зокрема приклади Непалу, В'єтнаму та Киргизстану демонструють, що спочатку слід напрацювати досвід, а потім включати його до нормативно-правових документів, при цьому залишаючи їх відкритими для подальших змін і вдосконалень, якщо в цьому виникає потреба. Політика і законодавство повинні скеровувати практичне впровадження і навпаки.

Громадське лісогосподарювання підходить не у всіх випадках

Читач, мабуть, помітив, що навіть у тих країнах, де громадське лісогосподарювання є успішним, як, наприклад, у Швейцарії та Непалі, поряд з цим механізмом існують й інші форми ведення лісового господарства. Громадське лісогосподарювання, зокрема, підходить для тих випадків, коли значна кількість людей живе у безпосередній близькості до лісу і має дуже чіт-

кі інтереси у лісогосподарюванні. В той же час у лісах, що розташовані віддалено від населених пунктів, або ж у таких, що мають особливе захисне значення для збереження середовища та біорізноманіття, прийнятнішим є ведення лісового господарства державними лісовими службами або іншими професійними організаціями.

стале використання недеревних лісових продуктів – від грибів, ягід та фруктів для консервування до виробництва ефірних олій та заготівлі дров – може приносити прямі вигоди усій громаді. Крім прямих прибутків, це також створення нових робочих місць у сільській місцевості, де зазвичай можливостей працевлаштування недостатньо.

Сільський добробут, сільська економіка

Як показують приклади, громадське лісогосподарювання часто слугує каталізатором розвитку місцевих громад в контексті посилення почуття власності та відповідальності за лісові ресурси, а також у створенні додаткових можливостей отримання доходів від лісової продукції. Часто деревина забезпечує кращі можливості отримання прибутку, проте не завжди. При громадському лісогосподарюванні

Місцеве врядування та громадське благополуччя

Низка прикладів у цій публікації свідчить про те, що завдяки участі в обговоренні та прийнятті рішень щодо лісогосподарювання члени місцевих громад змогли отримати нові навички, знання і впевненість у своїх силах. Отже, участь у прийнятті рішень, які впливають на покращення якості життя людей, є дієвим способом посилення почуття гідності й відповідального громадянства.

Висновки

Хоча громадське лісогосподарювання в Україні ще не є загальноприйнятою практикою, в країні існує важливий досвід, на основі якого можна його розбудувати. Процес планування розвитку лісового господарства Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства на наступні 10 років забезпечив можливість для більш широкого залучення місцевого населення до планування лісогосподарських заходів.

Звичайно ж, така можливість в Україні є обмеженою, особливо в порівнянні з правом брати участь у прийнятті рішень, яке мають громади в інших країнах. Оскільки консультаційний процес в рамках планування лісового господарства в Україні відбувався вперше, не дивно, що участь представників громад у ньому була дещо пасивною.

Крім цього, не всі сільські громади живуть близько до лісу, тому деякі представники громад вирішили, що для них цей процес неактуальний. Досвід, набутий в інших країнах, демонструє, що процеси залучення громад вимагають тривалого часу і тому добре розпочинати таку діяльність там, де в цьому є зацікавленість. Результат можна вважати хорошим, оскільки чверть сільських громад із числа опитаних висловили свою думку з питань планування лісового господарства. Важливо, щоб вони не тільки продовжували брати активну участь у процесі планування, а й шукали можливості представити різні інтереси своєї громади. При цьому роль працівників лісгоспів та лісництв полягає у підтримці консультаційних процесів, повазі до позиції і думки громад. Консультації з місцевим населенням, крім свідчення демократії,

є однією з головних умов виконання вимог сертифікації FSC.

Як і інші країни з перехідною економікою, про які йшлося в даній публікації, – Болгарія, Киргизстан, Словаччина та, меншою мірою, В'єтнам, Україна адаптується до сучасних, посткомуністичних часів. Лісове господарство, що передбачає залучення різних зацікавлених сторін, є частиною цього процесу. Сподіваємося, ця публікація допоможе краще зрозуміти громадське лісогосподарювання як ефективно функціонуючий підхід, що широко застосовується в різних країнах світу.

Список використаної літератури

Загальна інформація про громадське лісогосподарювання

Арнольд, Дж. Е. М., 2001 р. *Ліси та люди: 25 років громадського лісогосподарювання*. Міжнародна організація сільського господарства та продовольства FAO, Рим (англ.).

Картер, Дж., Гроноу, Дж., 2005 р. *Сучасний досвід спільного ведення лісового господарства: огляд CIFOR, спеціальне видання 43*. CIFOR, Богор, Індонезія (англ.).

<http://www.cifor.cgiar.org/Knowledge/Publications/Detail?pid=1791>

Картер, Дж., Шмідт, К., Робінзон, П., Штадмюллер, Т., Нізамі, А. 2009 р. *Ліси, ландшафти та управління: різні учасники, різні ролі*. 83 стор. ШАРС, Гельветас, Інтеркооперейшн (англ.).
<http://www.intercooperation.ch/offers/news/forest-landscape-governance-publication/view>

Колфер, С. Дж. Р. 2005 р. *Рівновага в лісах: різноманіття, громада та управління ресурсами*. Ресурси для майбутнього, CIFOR, Вашингтон, округ Колумбія (англ.).

Греггерсен, Х. та Контрерас, А., 2010 р. *Переосмислення лісового регулювання від простих правил до систем, з метою пропагування кращих практик*. Ініціатива з прав та ресурсів (англ.).
http://www.rightsandresources.org/publication_details.php?publicationID=1402

Природні ресурси та управління GTZ. Стимули сталого використання ресурсів. Підручник (англ.).
<http://www.gtz.de/de/dokumente/en-governance-nat-resources.pdf>

Майерс, Дж., Басс, С. 2004 р. *Азія, Африка та Латинська Америка: реальні перспективи врядування та підвищення добробуту населення*. Earthscan, Лондон (англ.).

Молнар, А., Шерр, С. Дж., Каре, А. 2004 р. *Хто збереже світові ліси? Лісові*

тенденції (англ.).

http://www.rightsandresources.org/publication_details.php?publicationID=136

Група з питань прав та ресурсів. 2010 р. *Зникнення віддалених районів (Хінтерланду): ліси, конфлікти та зміна клімату*. Ініціатива з прав та ресурсів (англ.).

http://www.rightsandresources.org/publication_details.php?publicationID=1400

Сайер, Дж., МакНілі, Дж., Маггінс, С., Бо-едхіхартоно, Ш., Шеперд, Г., Фішер, В. 2008 р. *Місцеві права та власність на ліси: можливості чи загрози для збереження?* IUCN, Ініціатива з прав та ресурсів (англ.).

http://www.rightsandresources.org/publication_details.php?publicationID=849

Сундерлін, В. Д., Хатчер, Дж., Ліддл, М. 2007 р. *Від виключення до власності? Виклики та можливості у реформуванні прав власності на ліси*. Ініціатива з прав та ресурсів (англ.).

http://www.rightsandresources.org/publication_details.php?publicationID=736

Громадське лісогосподарювання в різних країнах

Бутан

Буффум, Б., Тенцін, Й., Дорій, С. та Гельшен, Н. 2005 р. *Справедливість та сталість громадського лісогосподарювання в Бутані; Аналіз прикладів трьох сіл*. Звіт PFMP № 21. Тімфу: Проект з ведення лісового господарства за участю багатьох сторін, Бутан (англ.).

Темфел, К. Дж., Тінлі, К., Вангчук, Т. та Моктан, МР. 2005 р. *Оцінка впровадження громадського лісогосподарювання в Бутані*. Звіт PFMP № 23. Тімфу: Бутан (англ.).

Тінлі, Ю. 2004. *Знай рослини Бутану*. Том I. Бутан (англ.).

Вангді, Р. та Тшерінг, Н. 2006 р. *Чи громадське лісогосподарювання справді*

впливає на добробут населення? Порівняльне дослідження трьох комунальних лісів Монгару. Тімфу: Бутан (англ.).

Болгарія

Аналіз лісового сектору в світі. FAO, 2005 р. www.fao.org (англ.).

Киргизстан

Картер, Дж., Стінхоф, Б., Халдіманн, Е., Акеншаєв, Н. 2003 р. **Спільне ведення лісового господарства в Киргизстані: зміна прийняття рішень від моделі зверху-вниз до моделі знизу-вверх.** Gatekeeper Series 108 IIED (англ.). <http://www.iied.org/pubs/display.php?o=6360IIED&n=6&l=13&c=forestry&s=SGK>; www.kirfor.org

Непал

Гілмур, Д. 2003 р. **Огляд минулого та майбутнього громадського лісогосподарювання в Непалі** Journal of Forest and Livelihood 2 (2) Лютий, 2003 (англ.). http://www.forestaction.org/pdfs/journal_of_forest_and_livelihood/vol2_2/Don%20Gilmore2.pdf

Покгарель, Б., Картер, Дж. 2007 р. **Хронічна бідність та її територіальні пастки у центральній частині Непалу:** Звіт Непальсько-швейцарського проекту з громадського лісогосподарювання, представлений на семінарі у Кейптауні, Південна Африка (англ.). <http://www.odi.org.uk/resources/details.asp?id=2682&title=spatial-chronic-poverty-nepal-community-forestry-group>

Веб-сайт Федерації користувачів громадських лісів Непалу: <http://www.fecofun.org/>

Шотландія

Гай, С. та Інґліс, А. 1997 р. **Сільський розвиток та лісове господарство в Шотландії:** боротьба за привнесення міжнародних принципів та найкращих методів до останнього бастиону Британського колоніального ведення лісового господарства. Сільський розвиток, лісове господарство в Шотландії. 20b ODI, Велика Британія (англ.). <http://www.mekonginfo.org/mrc/rdf-odi/english/papers/rdfn/20b.pdf>

Національна Схема Лісових Земель. 2008 р. Лісогосподарська комісія Шот-

ландії, Единбург, Шотландія (англ.). [http://www.forestry.gov.uk/pdf/fcfc118.pdf/\\$FILE/fcfc118.pdf](http://www.forestry.gov.uk/pdf/fcfc118.pdf/$FILE/fcfc118.pdf)

Заліснюючи Шотландію: <http://www.reforestingscotland.org/projects/ntfp.php>

Словаччина

Сайт муніципальних лісів Кошице: www.meleskosice.sk

Швейцарія

Кехлі, С. 1997 р. **Зміна лісокористування та ведення лісового господарства в Альпах та Гімалаях:** порівняльний аналіз Швейцарії та Непалу. Видання мережі розвитку сільського лісогосподарства. 20d ODI, UK (англ.). <http://www.mekonginfo.org/mrc/rdf-odi/english/papers/rdfn/20d.pdf>

Яхрбуш Вальд та Хольтц. 2008 р. (видаєно у 2009 р.) **Швейцарська Конфедерація** (англ.).

<http://www.bafu.admin.ch/publikationen/publikation/01023/index.html?lang=de>

В'єтнам

Нгок Тханг, Н., Россє П., Шальтенбранд, Х., Зібер, П. 2007 р. **Самозбереження багатофункціональних лісових екосистем у В'єтнамі.** Дослідження та розвиток гір. Видання 27(3): 196-201 (англ.). http://www.shl.bfh.ch/fileadmin/docs/Forschung/Dienstleistungen/Profile_Brief_CFM_Vietnam.pdf

Канг Тан, Н., Ясмї, І., Нгок Тханг, Т., Хьюї Туан, Х. 2008 р. **Громадське лісогосподарювання – для кого?** Вивчення практичного досвіду у В'єтнамі. Короткий огляд RECOFTC, квітень 2008 р. (англ.). http://recoftc.org/site/fileadmin/docs/publications/Policy_brief/FGLG_Vietnam_Final2.pdf

Веб-сторінка Гельветас у В'єтнамі:

<http://www.helvetas.ch/Vietnam/wEnglish/programme/program-etsp.asp>

Україна

Державний комітет лісового господарства України, 2007. **Лісове господарство в Україні** – 52 стор., Київ (англ., укр.). <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/index>

Про авторів

Джейн Картер, кандидат наук, співголова відділу врядування та природних ресурсів Інтеркооперейшн, Берн, Швейцарія; має досвід багатофункціонального лісового господарства за участі багатьох сторін у Непалі, Киргизстані, Бутані та Україні.

Наталія Волошина, координатор заходів із соціального розвитку / розвитку громад Швейцарсько-українського проекту розвитку лісового господарства в Закарпатті FORZA.

Каспар Шмідт, кандидат наук, радник проекту лісового господарства за участі багатьох сторін, Гельветас, Бутан.

Карма Джігме Темфел, координатор проекту лісового господарства за участі багатьох сторін та голова відділу соціального лісівництва (ВСЛ) Міністерства сільського та лісового господарства (МСЛГ) Бутану.

Крістоф Дюрр, науковий радник відділу лісової продукції, послуг і якості лісу в управлінні навколишнього середовища, енергетики, транспорту та комунікацій Федерального офісу навколишнього середовища Швейцарії. До того працював у Болгарії на Інтеркооперейшн як Головний радник Болгарсько-швейцарського проекту розвитку лісового господарства.

Енніо Гріза, головний радник Киргизько-швейцарського проекту розвитку лісового господарства та представник Інтеркооперейшн у Киргизстані.

Жан-Марі Семін, керівник програм відділу врядування та природних ресурсів, Інтеркооперейшн, Берн, Швейцарія, начальник групи Киргизько-швейцарського проекту розвитку лісового господарства.

Патрік Зібер, керівник програм відділу врядування та природних ресурсів, Інтеркооперейшн, Берн, Швейца-

рія, до того працював в Киргизстані Радником Киргизько-швейцарського проекту розвитку лісового господарства.

Бгарат К. Покгарель, кандидат наук, директор Непальсько-швейцарського проекту громадського лісогосподарювання та представник Інтеркооперейшн у Непалі.

Джон Холлінгдейл, головний виконавчий менеджер Асоціації громадських лісів, Шотландія.

Пієрс Войсей, член Асоціації громадських лісів, Шотландія.

Петер Шішка, менеджер Муніципального лісогосподарського підприємства у м. Кошіце, Словаччина.

Зузана Сарвашова, кандидат наук, працює у Департаменті лісової стратегії, політики та економіки Національного лісового центру (НЛЦ) Інституту дослідження лісу, Зволен, Словаччина.

Еріх Оберхольцер, на час написання був регіональним лісничим округу Вінтертур, Кантон Цюрих, Швейцарія.

Рафаель Швіттер, службовець із питань лісового господарства та екології у Лісничому навчальному центрі Майєнфельд, Швейцарія.

Бюї Фуок Чуонг, магістр лісового господарства в м. Гье в Центральному В'єтнамі. В 2003-2007 роках працював координатором Проекту підтримки навчань та розширення сільськогосподарського та лісового сектору в гірському В'єтнамі. На даний час вчиться в Університеті Кларк в м. Ворсестер, штат Массачусетс, США.

Патрік Россє, працює в ТОВ «Nouvelle Forêt Ltd», до цього був залучений до Гельветас у В'єтнамі як Радник проекту поширення та підтримки навчань.

Автори фотографій

На обкладинці: © iStockPhoto

Сторінка 10:
Каспар Шмідт

Сторінка 14:
Маріна Бек

Сторінки 15, 55:
Леся Лойко

Сторінка 19:
Ольга Заєнко

Сторінка 23, 48:
Патрік Зібер

Сторінки 24, 27, 28, 29, 41:
Джейн Картер

Сторінка 30:
Рослін Міллс

Сторінка 32:
Архів Фолкландського опікунського
центру (Шотландія)

Сторінки 33, 35:
Архів Асоціації Громадських лісів Шот-
ландії (CWA)

Сторінка 34:
Джейк Вілліс

Сторінки 36, 39, 40:
Владімір Чабоун

Сторінка 43:
Рафаель Швіттер

Сторінка 45:
Еріх Оберхольцер

Сторінки 46, 50:
Архів Проекту підтримки навчань та
розширення сільськогосподарського та
лісового сектору в гірському В'єтнамі/
Гельветас

Сторінка 51:
Анніна Бюргі

Сторінка 53:
Володимир Приступа

Сторінка 58:
Архів проекту Forza

Як громади управляють лісами

Досвід громадського лісогосподарювання у різних країнах світу

Дана публікація висвітлює законодавство, організаційно-правові форми, екологічні, економічні та соціальні аспекти, а також практичні приклади громадського лісогосподарювання у 8 країнах Європи та Азії. Для студентів, лісівників-практиків, широкого кола громадськості.

Видавництво: ТОВ «Галицька видавнича спілка»
вул. Тугана-Барановського, 24, м. Львів, 79005

Підписано до друку: 09.07.10. Друк офсетний. Гарнітура: Calibri.
Папір: офсетний Munken Print Cream. Формат 64x90/8. Умовних друкованих аркушів: 8,56.
Наклад: 1500 шт.

Відповідальний редактор української версії: Наталія Волошина
nvoloshyna@forza-ic.com.ua

Відповідальний редактор англійської версії: Джейн Картер
jane.carter@intercooperation.ch

Основний переклад з англійської: Наталія Кулик

Дизайн та верстка: Тетяна Сміґа

© Швейцарсько-український проект розвитку лісового господарства в Закарпатті FORZA, 2010
www.forza.org.ua; pcu@forza-ic.com.ua

© Швейцарський фонд розвитку та міжнародної співпраці Intercooperation, 2010
<http://www.intercooperation.ch>

ISBN 978-966-1633-20-8 (укр.)
ISBN 978-966-1633-21-5 (англ.)

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun Svizra

Швейцарська Конфедерація

inter
cooperation

FORZA